

Madártávlat

Madártani és természetvédelmi folyóirat

2015
nyár

A kékcsőrű réce
természetrája

Az év emlőse:
az ürge

Fehér éjszakák
szellemmadara

Madárodúk és etetők, madáreleség, ajándéktárgyak, festmények, CD-k, madaras könyvek, játékok széles választéka az MME Természetbarátok boltjában!

Minox és Leica spektívek és távcsövek az egyik legjobb áron az országban!

A Haraszthy László szerkesztésében megjelent **Magyarországi tojásgyűjtemények katalógusai** című kötet már kapható az MME Boltjában!

Boltunk kínálata folyamatosan bővül! Ismerkedjen meg teljes választékunkkal, látogassa meg a bolt.mme.hu honlapunkat!

Termékeink megvásárlásával madárvédelmi munkánkat segíti!

KIADJA

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) közhasznú társadalmi szervezet
„A madárbarát Magyarországiért!”
1121 Budapest, Költő utca 21.
Tel.: (06-1) 275-6247 • Fax: (06-1) 275-6267 • www.mme.hu

FŐSZERKESZTŐ
Ujhelyi Péter

MUNKATÁRSÁK

Ács László • MME Bolt
Bajor Zoltán • gyakorlati madárvédelem
Bodnár Katalin • társadalmi kapcsolatok
Drexler Szilárd • természetvédelem
Hadarics Tibor • faunisztika
Halpern Bálint • kételtű- és hullóvédelem
Horváth Márton • ragadozómadár-védelem
Karcza Zsolt • Madárgyűrűzési Központ
Kincses László • környezeti nevelés
Lendvai Csaba • helyi csoportok
Madas Katalin • BirdLife-partnerek
Nagy Dénes • területvédelem
Nagy Károly • Monitoring Központ
Orbán Zoltán • Madárbarát kert
Schmidt Emese • Csipogó
Vászony Petra • Marketing

TUDOMÁNYOS TANÁCSADÓK

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)
Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Etológiai Tanszék, ny. tszvez.)
Csorba Gábor (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)
Csőrgő Tibor (ELTE TTK, Biológiai Intézet)
Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai Kutatóközpont, Ökológiai és Botanikai Intézet)
Kordos László (Magyar Állami Földtani Intézet)
Láng István (akadémikus, kutatóprofesszor)
Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növénytan Tanszék)
Papp László (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)
Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

FOTOGRAFIAI TANÁCSADÓK

J. Artyuhin • **Berta Béla** • **Forrány Csaba**
Imre Tamás • **Kalotás Zsolt** • **Kármán Balázs** • **Lóki Csaba** • **Máté Bence** • **Nehéz László** • **Novák László** • **Streit Béla** • **Suhayda László** • **Vizúr János**

GRAFIKUSOK

Kókay Szabolcs • **Matyikó Tibor** • **Zsoltos Márton**
TÖRDELÉS, NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS

Netraw Kft.

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR

Bányai Lászlóné

TERJESZTÉS

Harangi István

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ

Schmidt Egon

FELELŐS KIADÓ

Halmos Gergő MME ügyvezető igazgató

NYOMTATÁS ÉS KÖTÉS

Korrekt Nyomdaipari Kft.

FELELŐS VEZETŐ

Barkó Imre ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

TÁMOGATÓNK

A címlapon: **Közönséges ürge** (Vincze Bálint felvétele)

Ne legyen visszalépés!

Nagy várakozásokkal léptem be június első napján az Alkotmánybíróság épületébe. Számomra szokatlan közegbe érkeztem. Fél éves vita után, amely során többször kértük tagjaink és támogatóink segítségét és figyelmét, elértünk a végső döntéshez. *Vajon hiábavaló volt-e a küzdelem, vagy ez a nagy méltóságú testület kimondja-e a döntő szót a természetvédelem mellett?* – ez a kérdés foglalkoztatott. Amikor átvettem biológus diplomámat, eszembe sem jutott, hogy egyszer egy természetvédelmi vonatkozású ügy kapcsán ebben a teremben fogok ülni, mint egy záróvizsgán.

Azonban a lámpalázam gyorsan ellillant, amikor a taláros testület elnöke ismertette a döntést, miszerint a törvény, amely a nemzeti parkok kezelésében lévő földterületek egy részét át akarja helyezni a Nemzeti Földalaphoz, alkotmányellenes. És csak ezek után következett a lényeg, a határozat indoklása. Mert ez a határozat több mint az a tény, hogy nem lehet kihirdetni a fent említett törvényt, ez a határozat hosszú távra ad támpontot a természetvédelem küzdelmének. Még 1994-ben született egy alkotmánybírói határozat, amely kimondta, hogy „az egészséges környezethez való jog a Magyar Köztársaságnak az a kötelezettségét is magában foglalja, hogy az állam a természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan.” Most pedig az Alkotmánybíróság megállapította, hogy ez a jelenlegi Alaptörvény esetében is érvényesnek tekintendő, sőt, ki kell terjeszteni az értelmezését: „bár a szervezettrendszer megváltoztatható, ez nem járhat a természetvédelem már elért jogszabályi szintjének csökkenésével, sőt a csökkenés kockázatával sem.”

Azt hiszem, a testület nem fogalmazhatott volna tisztábban a hazai mindenkori politikai döntéshozók számára. A természetvédelemben ne legyen visszalépés, illetve kerüljük el a visszalépés kockázatát is. Azt gondolom, hogy a jövőben minden szabályozást ennek a mércének kell megfeleltetni. Nem ringatom magam kisdud álmodokba, hogy ez mindig meg is fog történni, de van egy biztos pontunk, amire rámutathatunk, ha ez nem történik meg.

Köszönöm az Alkotmánybíróságnak, hogy megmutatta az irányt, és köszönöm tagjainknak, hogy segítenek ezt az irányt tartani!

Halmos Gergő

A TARTALOMBÓL

	A parlagi sas megmentése a kipu sztulástól	4
	A kékcsőrű réce természetrajza	12
	Fehér éjszakák szellemadara	20
	Az év emlőse: az ürge	25
	Siroki Zoltán emlékezete	34
	Az átalakulás csodája – óriás énekeskabócák rajzása	38

A Madártávlat korábbi lapszámait letölthetők honlapunkról: www.mme.hu/madartavlat_magazin

A parlagi sas megmentése a kipusztulástól

Természet-
védelem

© Máté Bence

A PARLAGI SAS (*Aquila heliaca*) – mint neve is mutatja – a nyílt térségek madara. Hatalmas elterjedési területe a Kárpát-medencétől egészen Mongóliáig húzódik és magában foglalja az ukrán, orosz és kazah pusztákat. A Kaukázusban és Törökországban is fészkel, illetve a Balkán-félszigeten is költő madár. A Kárpát-medencében élő állománya Magyarországon kívül Szlovákiában is fészkel. Kisebb számban előfordul a Bajkál-tó környékén is. Ezen a hatalmas elterjedési területen élő állományai az 1980-as években többnyire ismeretlen számúak voltak. Mi sem rendelkezünk pontos adatokkal, pedig hazánk területe csak töredéke a parlagi sas fészkelőterületének.

Az 1970-es évek végén a kerecsensólyom-védelmi tevékenység megkezdésével egyidőben indult

a parlagisas-védelmi munka is, amelyet többnyire ugyanaz a kis létszámú, de rendkívül elszánt csapat végzett, amelyik a kerecsensólyom védelmi programot elindította és akkoriban megvalósította. 1977-ben azonban csak 4 pár jelenlétéről volt ismeretünk, míg a felmérések eredményének köszönhetően 1980-ra ez már tíz párra emelkedett. Valamennyi pár a középhegységi erdőkben fészkel. Ekkoriban a Vértesből, a Börzsönyből, a Bükkből és a Zemplénből voltak adataink fészkelő parlagi sasokról. Ekkora már a Bakonyból, a Pilisből és a Gerecséből, illetve a Mecsekből eltűntek a fészkelő párok. Egyetlen olyan pár sem volt akkoriban Magyarországon, amelyik a hegységeink előterében található sík területeken fészkel volna, pedig Szabó László Vilmos az 1960-as

években a Vértes térségében a hegység előtt elterülő sík területen lévő nyárfasorban találta lakott fészket. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy akkoriban a parlagi sas volt az egyik legveszélyeztetettebb madarunk.

A felmérések egyre nagyobb területre terjedtek ki és egyre inkább kijelenthető volt, hogy valószínűleg valamennyi hazai fészkelő pár fészket ismertük. 1984-85-ben már bizonyosan kijelenthetjük, hogy valamennyi párt ismertük. Ekkor 15 pár fészkel Magyarországon. 1986-1989 között lassú emelkedés kezdődött és ekkoriban megjelentek az első síkvidéken fészkelő párok is. 1995-ben ugrásszerű állomány-növekedést sikerült megállapítani, ekkor ugyanis már 44 fészkelő páruk volt.

Visszatelepülés a sík vidékekre

Nagy meglepődéssel és persze örömmel tapasztaltuk, hogy a parlagi sasok kezdik elfoglalni a sík vidéki – táplálékban igen gazdag – területeket. De vajon miért hagyták el ezeket a minden bizonnyal korábban is lakott területeket és miért húzódtak fel a hegyekre?

Az 1900-as években a mérgezések, a lelövések, a fészkekbe történő belelövés – dúvadgyérítés címén – általános volt. A síkvidéken található „szarkafészkekbe” nemcsak belelöttek, de gyakran addig lőték azokat sörétes puskával, amíg kilyukadtak és ezáltal költésre alkalmatlanná váltak. Ebben az időben nem sok kíméletben volt része a ragadozó madaraknak, de a helyzet akkor sem sokat változott, amikor már szinte valamennyi fajt védetté nyilvánítottak.

Minden bizonnyal a parlagi sasok a folyamatos üldözés elől menekültek a nagyobb biztonságot jelentő középhegységi erdőkbe, csakúgy, mint a kerecsensólymok, és inkább naponta többször lerepültek a sík – leginkább ürgés – legelőkre táplálékért. Az akkoriban jellemzővé váló tarvágások ellen az ottani fészkeket sem védte meg semmi, legfeljebb azt lehetett elérni, hogy ne fiókástul döntsék ki a fészkes fákat. Természetesen a mindenütt zaklatásnak kitett madarak rendkívül érzékenyek voltak mindennemű zavarására, ami további nehézséget jelentett, mert nem csak a mérgezés és a kilövés kellett megakadályozni, hanem azt is, hogy a parlagi sasok fészkelési időszakában a fészkek körül minden lehetséges zavarást elhárítsunk. Mivel akkoriban még nem működött a mai természetvédelmi őrszolgálat, nem volt olyan nagyszámú önkéntesünk, akik folyamatosan ellen-

őrizhették volna a fészkek zavaratalanságát. Gyakori volt, hogy a sasok elhagyták fészkeiket, költésük meghiúsult. Az állandó erdészeti tevékenység miatt a fészkek helye is folyamatosan változott, csak kevés pár tudott éveik ugyanazon a helyen költeni. Mindezek miatt a kezdetekben minden egyes fészkek esetében külön el kellett dönteni, hogy a titokban tartással, vagy a fészkek helyének nyilvánosságra hozásával tudjuk biztosítani a költés sikerességét. Ma már e tekintetben teljesen eltérő védelmi gyakorlatot folytatunk, hiszen a síkvidéken nem is lehetne biztosítani a sikeres költés a térségben gazdálkodókkal történő együttműködés nélkül.

A sík vidékre visszaköltözött párok egyre sikeresebben költöttek. Ezt részben a gazdálkodókkal való együttműködésnek köszönhetjük, de azt is el kell mondanunk, hogy a zavarás jelentős mértékű csökkenésének köszönhetően a sasok érzékenysége is jelentősen csökkent, ami nagyban segítette a költések sikerességét. Ebben az időben már zajlott a műfészkek építése is, amelynek eredményeként a síkvidéki, mezőgazdasági területekkel jellemezhető revírek szomszédságában, újabb párok megtelepedésére alkalmas fészkek kihelyezése, pontosabban helyszínen történő megépítése zajlott. Minden bizonnyal ennek a ténynek is szerepe volt abban, hogy az 1997-2002 közötti időszakban 50-54 pár közötti állomány 2003-ban 65 párra nőtt, és ettől kezdve nagymértékű növekedést mutatott. 2009-ben a fészkelő párok száma első ízben haladta meg a százat.

Mivel a parlagi sas a világszerte veszélyeztetett fajok kategóriájába tartozott már az 1990-es

években is, nagy nemzetközi érdeklődés kísérte a hazai védelmi eredményeket. Magyarország 2004-ben lett az Európai Unió tagja, ám hazánk a LIFE programhoz már ennél korábban csatlakozott. Ez megnyitotta a lehetőséget arra, hogy uniós források segítségével folytassuk azt a munkát, amit évtizedekkel korábban kezdtünk.

2002-2005 között zajlott az első parlagisas-védelmi LIFE projekt, amelynek részeként kilenc madárra került műholdas jeladó. Az első jeladót már sokkal korábban 1992-ben helyeztük fel egy vértesi fiókára, amelyet a német GTZ által támogatott programhoz történt kapcsolódásunk tett lehetővé.

Elköltözés a hegyvidékről

2010-ben már 110 síkvidéki aktív revírral szemben csak 15 hegyvidéki pár volt ismert. Ekkor már Békés, Csongrád, Hadú-Bihar, Szolnok, és a korábbi Heves illetve Borsod megyei fészkelések mellett

© Horváth Márton felvételei

© Horváth Márton felvételei

a Gerecsében és a Vértesben, illetve a Fertő környékén és Mosonikón is költött parlagi sas.

2013-ban, amikor már elérte a fészkelő párok száma a 150-et, mindössze 12 pár költött hegyvidéken.

A síkvidéken fészkelő párok esetén olyan helyen építik tél végén fészkeiket, amelyek akkor teljesen zavartalan, a tavasz beálltával azonban ez a helyzet alapvetően megváltozik és ezért kérdésessé válik a költés sikeressége. Az ilyen esetekben a fészkelés sikeressége érdekében sasfészek-őrzést szerveznek munkatársaink.

Nemzetközi együttműködés

Kezdetben a magyar-szlovák határtérségben fészkelő párok ide-oda mozgása indokolta, és persze mindenek előtt a baráti kapcsolatokra épült a szlovák-magyar parlágisasegyüttműködés. Ez alapozta meg annak lehetőségét, hogy 1990. március 8-án Budapesten megalkulhasson a Kelet-európai Parlágisavédelmi Munkacsoport, amely

© Orbán Zoltán

1998-tól már Nemzetközi Parlágisavédelmi Munkacsoportként tevékenykedett. Az első években csak szlovák-magyar együttműködésben valósult meg a gyakorlati védelem, a további országok csak később csatlakoztak. Mivel a BirdLife International a világviszonylatban veszélyeztetett fajok megőrzése érdekében valamennyi földrészünkön élő, ebbe a kategóriába tartozó fajra megkezdte a védelmi tervek kidolgozását, szinte automatizmus

volt, hogy az ezt megelőző szakmai értekezletet az MME szervezte a börsönyi Királyréten. A rendezvényen 11 ország 32 szakembere tanácskozott a parlagi sas védelme érdekében lehetséges és szükséges tennivalókról. Az itt elhangzottak alapján került kidolgozásra az európai parlágisavédelmi terv.

A Kelet-európai Parlágisavédelmi Munkacsoport első öt konferenciája, beleértve az alakuló ülést is, Magyarországon került megrendezésre. Az egyre szélesebb kört összefogó szervezet VI. konferenciája azonban már Bulgáriában került megrendezésre – 2008-ban.

A VII. konferenciát 2013-ban Szlovákiában szervezték, melyen 10 ország 43 szakembere vett részt.

1992-ben Németországban lefoglaltak 11 Kazahsztánból származó parlagi sas fiókat, melyek az eljárás során szép fiatal madarakká cseperedtek. A német kollégák kérésére a 11 parlagi sas elvadítására Magyarországon került sor az MME és a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság szakembereinek együttműködésében. Az átteleltetett, majd a tavasz végén, nyár elején folyamatosan vadróptetett fiatalok, melyeket színes tollfestékekkel jelöltünk meg, sikeresen alkalmazkodtak a szabadtéri élethez, amit az is bizonyított, hogy hónapokkal

később is megfigyelhetők voltak az önálló életre áttért madarak a térségben.

A 2002-2005 közötti időszakban zajló Life parlágisavédelmi programot szinte folytatásként követte a bulgáriai parlágisavédelmi LIFE projekt 2009-2013 között, amelyben az MME partnerként vett részt. A két projekt közötti időszakban kisebb projektek (BirdLife International, Lush, Alcoa, EAZA) támogatásával valósult meg a hazai gyakorlati védelem.

2012-2016 közötti időszakban zajlik az ún. HELICON LIFE projekt, amelynek elsődleges célja, hogy az illegális mérgezéseket – különösen a sasmérgezéseket – széleskörű együttműködéssel megpróbálja megakadályozni. A program különlegessége a mérgekeresésre betanított, *Falco* névre hallgató kutya, aki már bizonyította, hogy nem hiába képezték ki a rendőrség kutyakiképző állomásán, hiszen első bevetéseinek egyikén 12 mérgezett barna rétihéját, 1 ezerészölyvet és 3 már elásott kerecsensólymot derített fel a csaliként használt mérgezett rókák és tojások mellett.

Minderre azért volt illetve van szüksége, mert a múlt szörnyűségei napjainkban

megismétlődnek. Újabb és újabb bűncselekményeket követnek el „ismeretlenek” a ragadozó madarak ellen, újra kezd divattá válni a mérgezés, melynek szerencsére eddig még nem volt emberáldozata, viszont 2001 és 2015 márciusa között Magyarországon összesen 176 sást mérgeztek meg, amelyek jelentős része – 76 példány – parlagi sas volt. Különösen aggasztó, hogy a 2014-es egyetlen mérgezett parlagi sas után az idén (2015-ben) már három mérgezett példányról van tudomásunk. Nem csak a ragadozó madarak iránti mély elkötelezettség,

hanem minden objektív értékelés alapján is kijelenthető, hogy a tűzok, a kerecsensólyom, a rákosi vipera mellett min-

den kétséget kizáróan a parlagi sas a legjelentősebb természeti értékünk egyike, megőrzése ezért nemzeti ügy kell, hogy legyen.

Ahhoz azonban, hogy tovább tudjunk lépni a parlágisavédelem terén, ismernünk kellene azt is,

hogy mi történik a nálunk kirepülő fiatal madarakkal? Hol, milyen körülmények között töltik életük első éveit, míg párba állnak, illetve revírt foglalnak? Ennek az időszaknak az eseményeit a ma már szél-tében használt műholdas nyomkövetők segítségével lehet felderíteni, ezért a HELICON – A parlagi sas védelme Magyarországon (LIFE10NAT/HU/019) program megvalósítása során 2011-2014 között 40 parlagi sasra került ilyen berendezés. A magyar szakemberek tapasztalata azonban nemcsak itthon kamatozik, hanem más parlagi sasok lakta országokban is. Ennek egyik megnyilvánulása volt az is, hogy 2013-ban Macedóniában 5, 2014-ben az orosz Altajban 6 parlagi sasra raktak fel magyar szakemberek jeladót, az ottani kollégákkal együttműködésben.

1974-ben 4 pár, 2014-ben pedig több mint 150 pár parlagi sas fészelt Magyarországon. Ez egy olyan világraszóló eredmény, amire méltán lehet büszke egyesületünk. Köszönet érte mindenkinek, aki hozzájárult ahhoz, hogy ez a fenséges madár ne pusztuljon ki Magyarországról, illetve, hogy stabil állománya kialakulhatott.

Haraszthy László

Jelentés a madárvédelmi irányelv végrehajtásáról

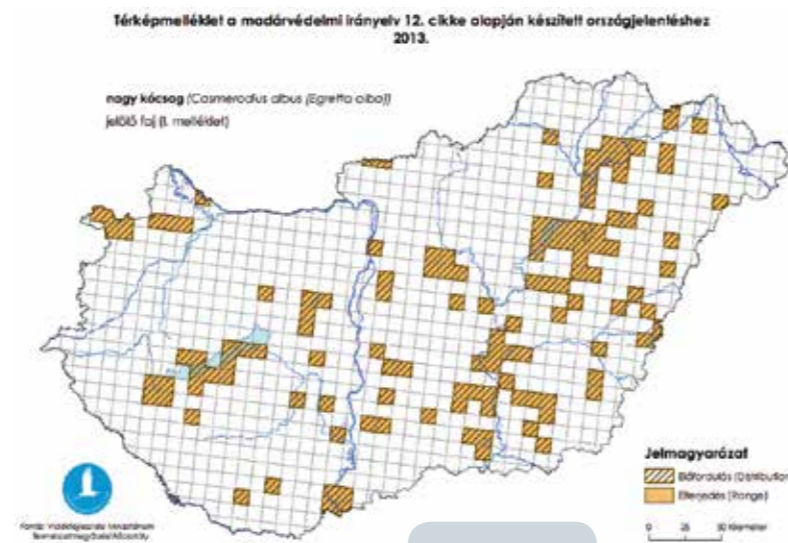

© Nagy Csaba

AVADON ÉLŐ MADARAK védelmére vonatkozó európai uniós jogszabály, a madárvédelmi irányelv alapján valamennyi tagországnak háromévente jelentést kell küldenie a Bizottság részére arról, hogy milyen nemzeti intézkedések történtek a madárvédelem területén. Hazánk a 2004-es csatlakozást követően 2005-ben és 2008-ban már adott le jelentést, azonban ezek az akkori követelményeknek megfelelően a legutóbbi, 2013-as jelentésnél lényegesen egyszerűbbek voltak. 2013-tól azonban a vadon élő madárfajok állományosságáról, elterjedéséről és ezeknek a paramétereknek a trendjeiről is jelenteni kell, ami az irányelv mellett a biológiai sokféleség megőrzését célzó, 2011-től 2020-ig érvényes európai uniós stratégia végrehajtásának monitorozását is lehetővé teszi és egyúttal lehetőséget ad arra, hogy képet alkossunk tagországi szinten az egyes madárfajok helyzetéről. A magyar jelentést 2014. januárban adtuk le, majd április 1-jén számos pontosítás után véglegesítettük.

A jelentés által érintett fajok köre

A jelentés új tartalmi követelményeinek meghatározásakor döntés született arról is, hogy az irányelv 1. cikkének hatálya alá tartozó összes fajról szükséges jelenteni, vagyis az összes, rendszeres vadon élő állománnyal rendelkező fajról, hiszen az irányelv legfőbb célja ezen fajok állományainak megőrzése, illetve megfelelő szintre hozása.

A nagy kócsag költőhelyei meglehetősen jól felvannak térképezve az ország egészén, ezért az előfordulási és elterjedési területeket azonosnak jelöltük

Hazánkban ez összesen 234 fajt jelentett, zömmel nálunk fészkelő fajok költőállományait, valamint 17 nálunk nem költő fajnál a vonuló, illetve telelő állományokat (a nem költő, de mégis jelentendő fajok kiválasztása terén volt mozgáster a tagországoknak,

természetesen annak figyelembevételével, hogy egyetlen fontos vonuló vagy telelő állomány se maradjon ki, ugyanakkor az is jól kiszűrhető legyen, ha ugyanazon állományokról jelent több ország.). 12 fajnál külön jelentettünk a költő és külön a vonuló/telelő állományról. Az irányelv I. mellékletén szereplő jelölő, továbbá az ott fel nem sorolt, de az irányelv 4 cikkének (2) bekezdése hatálya alá tartozó, a különleges

madárvédelmi területek kijelölésében és védelmében szintén szerepet játszó, jelentős állományú vonuló és telelő fajokról az országos állományosságára és elterjedésre vonatkozó paramétereken túl a tagország különleges madárvédelmi területeinek összessége által lefedett állomány nagyságáról, a fajokat veszélyeztető legfőbb tényezőkről és legfontosabb intézkedésekről szintén jelenteni kellett. Külön fejezet szól a nemzeti fajmegőrzési illetve kezelési tervek által érintett fajokkal kapcsolatos tagországi intézkedésekről.

A jelentés összeállításának folyamata

Az Európai Bizottság a jelentés adatállományának összeállításához azt javasolta, hogy a tagországok a BirdLife International nemzeti tagszervezeteire (Magyarországon a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület) támaszkodva gyűjtsék be a szükséges adatokat. Ennek háttere, hogy a legtöbb tagországban a fajok többségére vonatkozó rendszeres adatgyűjtés és/vagy monitorozás a civil szervezetek révén történik, továbbá, hogy ezekre az adatokra támaszkodva a BirdLife International éppen ebben az időszakban készíti elő a Birds in Europe 3. kiadását, amelyhez gyakorlatilag ugyanezekre az adatokra van szük-

A kerti rozsdafarkú országosan megfigyelt, és nagyon kevés konkrét megfigyelési adat áll rendelkezésre a térkép elkészítéséhez – potenciálisan leginkább az Északi-középhegységben és az alföldi nagy folyók mentén költöhet még

© Stefánik József

ség. A bizottsági javaslatnak megfelelően a természetvédelemért felelős tárca is bevonta az MME-t, amelynek Monitoring Központja a nála meglévő adatbázisokon (pl. MMM, RTM, Madárgyűjtési adatbázis, fehér gólya adatbázis stb.) felül mind a nemzeti park igazgatóságoktól, mind az egyéb, jelentős madártani adatmennyiséggel rendelkező intézményektől bekérte az adatokat, továbbá széleskörű szakirodalmi adatgyűjtést is végzett. Az általuk létrehozott online adatfelvivő felületre számos önkéntes vitte be a saját, illetve szakirodalomból kigyűjtött adatait. A jelentés végső összeállítása során a minisztérium felhasznalta az Országos Vadgazdálkodási Adattár releváns adatait és a Magyar Vízi Vad Monitoringból származó információkat is. Számos faj és fajcsoport esetében konzultációkat folytattunk szakértőkkel és szakmai grémiumokkal szinte az utolsó pillanatig, hogy a lehető legpontosabb információkat szerepeltessük.

A jelentés fő fejezetei

A dokumentum az elődeihez hasonló tartalmú általános résssel kezdődik, amelyben a tagországok összefoglaló adatokat és szöveges tájékoztatást adnak az irányelv végrehajtásának legfőbb vonatkozásairól: például a különleges madárvédelmi területek számáról és összterületéről, a kezelést segítő fenntartási tervekkel lefedett területek számáról, a vadászatra és kereskedelemre vonatkozó esetleges új

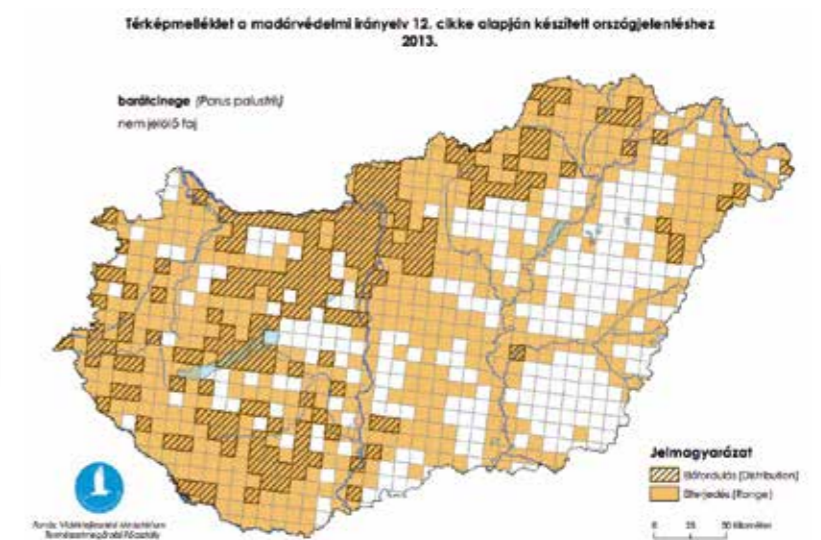
jogi szabályozásról, a legfontosabb madártani, madárvédelmi tevékenységekről és publikációkról (pl. a madarak elterjedését bemutató atlasz megléte), különös tekintettel a 2008-2012 közötti időszak fejleményeire.

A jelentés újdonsága és egyben fő része a fajonkénti értékelés, amelyben számot kellett adni minden rendszeres állománnyal előforduló, vadon élő madárfaj állományosságáról és annak trendjéről (költő és telelő állományok esetében), költő állományok esetében az elterjedési területéről (térképen) és annak trendjéről, nemzetközi terv által érintett fajoknál annak végrehajtásáról, jelölő fajoknál a fő veszélyeztető tényezőkről, a különleges madárvédelmi területek általi lefedettségéről és a legfontosabb természetvédelmi intézkedésekről.

A jelentést az Európai Bizottsághoz elektronikus úton kellett eljuttatni az EEA szerverére történő feltöltéssel. A jelentés nyelvvel kapcsolatban előírás sem a vonatkozó irányelvben, sem egyéb dokumentumokban nem található, így az általános beszámolót és a nemzetközi tervek által érintett fajokkal kapcsolatos intézkedések leírását magyarul készítettük el, míg a fajonkénti jelentésekben az adatok mellett megjelenő kiegészítő információk az összehangolt értelmezhetőség érdekében angolul találhatóak meg.

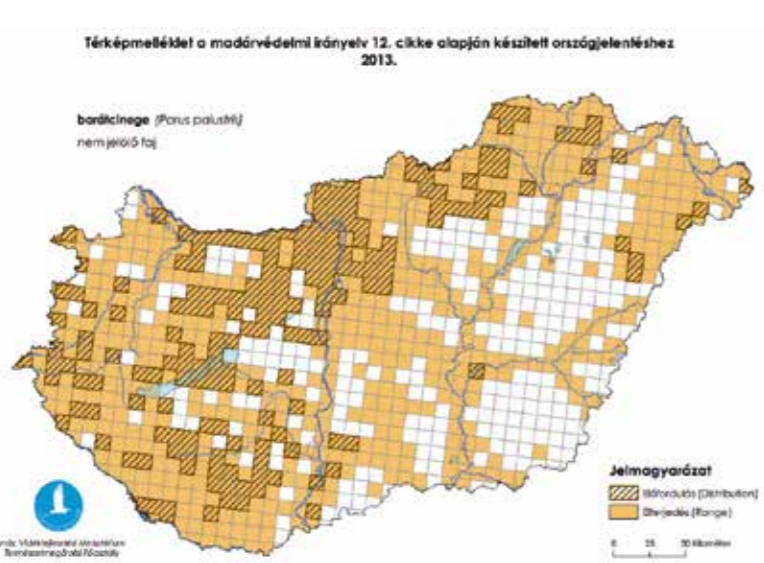
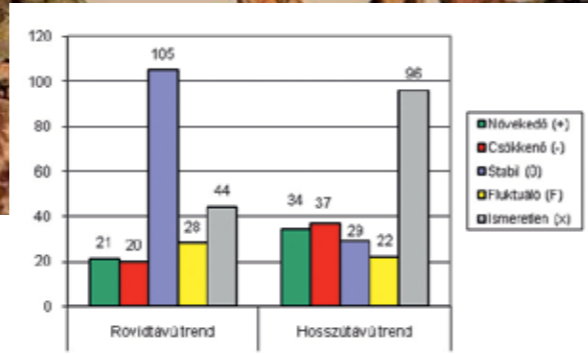
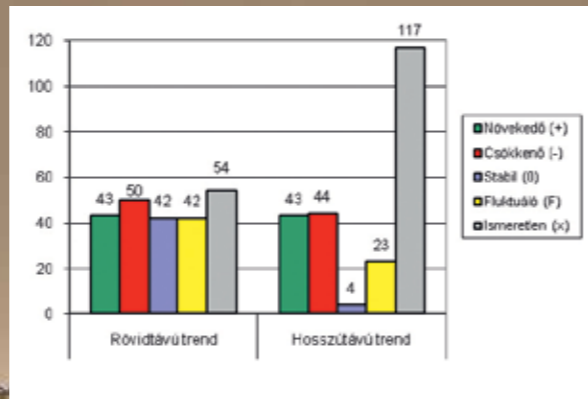
Állomány- és elterjedési adatok

A fajonkénti jelentés tartalma alapján általánosságban elmondható, hogy a rendszerint nagyon szűkös kutatási és monitorozási források

© Nagy Csaba

ellenére a fajok többségéről vannak friss adatok, de a legtöbb faj esetében nem állnak rendelkezésre olyan mennyiségben és minőségben adatok, amelyekből az országos állomány nagyságára jól megalapozott becslést lehetne tenni, és sok esetben még az állomány nagyságok alakulásának trendjére vonatkozóan is jelentős bizonytalanságok vannak. Többé-kevésbé országos lefedettségben és szisztematikus módon csak a kis fészkelő állományú fajokról, a telepesen költő fajok egy részéről és a vonuló vízivadfajokról gyűlnek az állomány nagyságra vonatkozóan is adatok. A gyakori és közepesen gyakori fajok teszik ki azonban a hazai madárfauna zömét. Elsősorban ezekről a fajokról a jelentésben sok esetben adatokkal viszonylag gyengén alátámasztott szakértői becslések szerepelnek, vagy még erre sem volt lehetőség és ismeretlennek kellett megjelölni az adott paramétert. A Mindennapi Madaraink Monitoringja (továbbiakban: MMM) ugyan a leggyakoribb fajokról gyűjt adatokat, de azok elsősorban a tren-

dek követésére alkalmazhatóak. Az MMM felmérések során gyakrabban észlelt fészkelő madárfajok megfigyelési gyakoriságából akkor számítható ki az állomány nagysága, ha jól ismerjük az adott fajra jellemző revírméretet. Sajnos azonban kevés ilyen hazai kutatási adat ismert, ezért egy jellemzőnek vélt revírméret (a 100, 500 illetve 2500 m-es sugarú revírkategóriák valamelyikébe sorolva) alapján igyekezett a Monitoring Központ országos állománybecslést adni ezekre a fajokra. A valós revírméretet nyilván csak közelítő különböző érték kategóriák alapján számolt állomány nagyságok azonban sok esetben közel nagyságrendi eltérést mutattak, ezért gyakran nehéz volt eldönteni, hogy melyik érték lehet közelebb a valósághoz. Például a kakukk esetében, ha a revírnagyságot 2500 m-es sugarúnak vesszük, az állomány nagyság 13–14 ezer éneklő hímre tehető, míg 500 m-es sugárral már 110–122 ezer közé esett az eredmény. A valós érték nagy eséllyel a két értéktartomány közé eshet. További

A barátcinege esetében a konkrét adatokon alapuló előfordulási területek mellett a jelentősebb erdőterülettel rendelkező 10x10 km-es ETRS négyzeteket is bejelöltük a potenciális előfordulási területeket is felölöl elterjedési területbe (ezt kevés fajnál tüntettük fel külön)
A grafikonokon: A hazánkban költő, illetve jelentős állománnyal átvonuló és/vagy telelő madárfajok populációja rövid- és hosszútávú trendjeinek összesítése (fent)
Összesítés a hazánkban költő madárfajok hazai fészkelőterületének rövid- és hosszútávú változásairól (alatta)

nehézséget jelentett, hogy miként már utaltunk rá, az ún. jelölt madárfajok esetében az országos állomány nagyság mellett a különleges madárvédelmi területek (továbbiakban: SPA) költő, illetve telelő állományok nagyságáról is számot kellett adnunk. Az SPA-kra vonatkozó adatokat a nemzeti park igazgatóságok szolgáltatották, ami számos esetben tért el indokolhatatlanul az országos becsléstől. Voltak fajok, amelyeknél az SPA-kra adott becslésből nagyobb állomány jött ki, mint az egész országra adott becslésből, vagy éppen a másik irányban volt túlzott az eltérés. Például a vízimadarak esetében az élőhelyek alapján nyugodtan mondhatjuk, hogy nagyon jó hazánk SPA-lefedettsége, a legtöbb jó minőségű vizes élőhely SPA, és az e területekre megadott madárállományok alapján be kellett látnunk, hogy a korábbi országos adatok túlzóak voltak (pl. récék, vöcskök, guvatfélék esetében). Egyes, gyakori madárfajoknál az is előfordult, hogy az SPA-kra becsült állomány alapján számított sűrűségértékek lényegesen alatta maradtak az országosnak, ami azt jelentené, mintha a kérdéses fajok esetében nem a legjobb, hanem a legrosszabb területeket jelöltük volna ki. Ilyen faj volt például a barna rétihéja, az örvös légykapó, illetve a karvalyposzáta is. A trendek meghatározása is számos nehézségbe ütközött. Az MMM-ből a rövidtávú trend irányja adható meg kellő bizonyossággal, azaz, hogy

egy adott fajnak éppen növekvőben, vagy csökkenőben van-e a hazai állománya, azonban ennek pontos mértéke, amelyet elvileg meg kellett adnunk, ha növekvő vagy csökkenő állományról volt szó, gyakran túl nagy szórást mutatott. Az ilyen esetekben ezért igyekeztünk óvatosan eljárni, egyes fajoknál, ahol a trend ezen az időtávon többé-kevésbé egyenletesnek tűnt (pl. a barátcinege), a Monitoring Központtól kapott középértéket adtuk meg, míg a nagyobb állományingadozások esetében (pl. kék cinege) fluktuáló-nak jeleztük az állományt (ebben az esetben nem volt kötelező mértéket

fehérgolya-felmérések, egyes ragadozó vagy telepesen költő madárfajok, de a hazai madárfauna zömére vonatkozóan sajnos sem országos állomány, sem országos elterjedési adatok nem állnak rendelkezésre több évtizedes időtávlatban, ezért nagyon sok fajnál a hosszútávú trendeket ismeretlennek tüntettük fel. Fény derült arra is, hogy nemhogy az állomány nagyságra és -trendre, de még a jelenlegi országos elterjedésre vonatkozó ismereteink is erősen hézagosak: a rendelkezésre álló adatokból a Monitoring Központ által generált térképeket sok esetben a szakirodalmi adatok és az

Bár konkrét adat nem áll rendelkezésre minden ETRS négyzetről, a fekete rigónál nyugodt szívvel bejelöltük az ország egészét fészkelési előfordulási és elterjedési területnek is

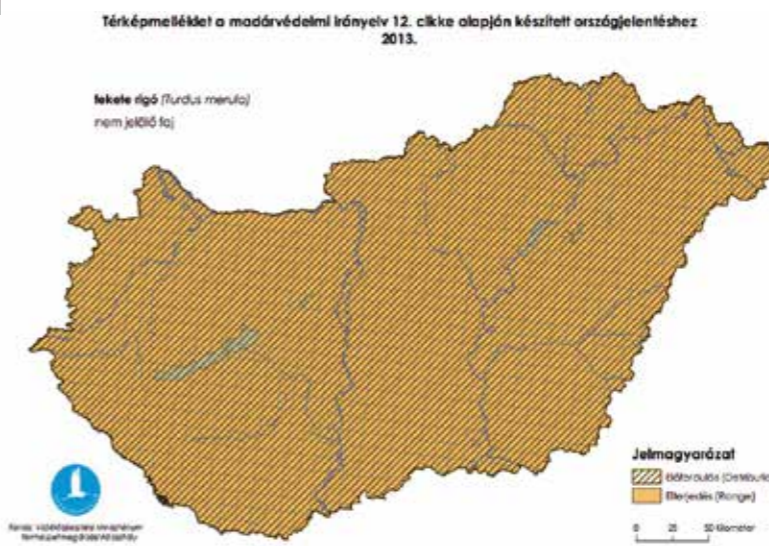

© Nagy Csaba

megadni), és ahol végképp bizonytalanok voltunk az adatok értelmezését illetően, ismeretlennek tüntettük fel a trendet.

Még nagyobb problémát jelentett a hosszú távú trend megadása (az 1979-ben született, és 1981-re alkalmazandó irányelvhez közeli kerek évszámként 1980-hoz, mint referenciaévhez viszonyítva), hiszen erre vonatkozóan a legtöbb fajnál semmilyen országos állományfelmérésre, monitorozásra nem lehetett támaszkodni. Persze voltak üdítő kivételek, mint például az 1941 óta folyó

élőhelyi igények alapján még jelentősen módosítottuk, hogy jobban közelítsék az élőhelyek elterjedése alapján valószínűsíthető helyzetet. Néhány példán illusztráljuk, hogy miként próbáltuk a bizonyítottan ismert előfordulások (distribution)

alapján a feltételezhető hazai elterjedést (range) megadni. A valódi megoldást azonban mindenképp az kell, hogy jelentse, hogy a 2019-es, következő jelentésig az adathiányt célzott felmérésekkel megpróbáljuk csökkenteni. Ennek egyik rendkívül hasznos eszköze lehet a hazánkban a Monitoring Központ által 2014-ben elindított Madáratlasz Program, amely mind az elterjedési mintázatok tisztázása, mind az állomány nagyságok pontosítása tekintetében rendkívül jelentős lehet – ehhez azonban sok terepmadarász aktív részvételére lesz szükség. A Madáratlasz Program tekintetében javasoljuk, hogy nem csupán az országosan kis állományúval rendelkező, hanem a közepesen gyakori fajok állományára is adjanak számolásokon alapuló becslést a felmért UTM négyzet vonatkozásában a felmérők. Erre a CT69-es UTM négyzet 2014-es felmérése során már történt kísérlet, amiről a Börzsönyi Helyi Csoport honlapján lehet majd többet olvasni.

A jelentésben szereplő trendek (a populációk, illetve a fészkelőterületek kiterjedése vonatkozásában) összesítése az 1. és a 2. ábra ismereti. Mindkét esetben szembetűnő, hogy a hosszútávú trendek a fajok kb. felénél ismeretlenek voltak. Ennek oka, hogy országosnak tekinthető monitorozási programok még a viszonylag jól ismertnek hitt madarak jelentős része esetében sem volt az ezredfordulóig, számos fajnál pedig azóta sincs. A csökkenő állományú fajok között jellemzőek a hosszú távú vonulók (pl. mindhárom hazai fecskéfajunk), amelyekre a vonulási út során is számos veszély leselkedik (pl. az illegális vadászat a vonuló- és telelőterületeken, nálunk már betiltott mezőgazdasági vegyszerek használata stb.), továbbá a mezőgazdasági környezetben élő fajok (pl. mezei pacsirta, sordély). Növekvő vagy stabil trendet mutatott számos erdei élőhelyhez kötődő faj (pl. vörösbegy, erdei pinty, örvös légykapó), továbbá azok a korábban megfigyelt, kis állományú fajok, amelyek jelentős, fajspecifikus természetvédelmi intézkedésekkel sikerült megmenteni a kipusztulástól (pl. parlagi sas, kerecsensólyom, kék vércse).

Schmidt András, Czirák Zoltán, Zsembery Zita és Dedák Dalma

A kékcőrű réce természetrajza

Fauna-
história

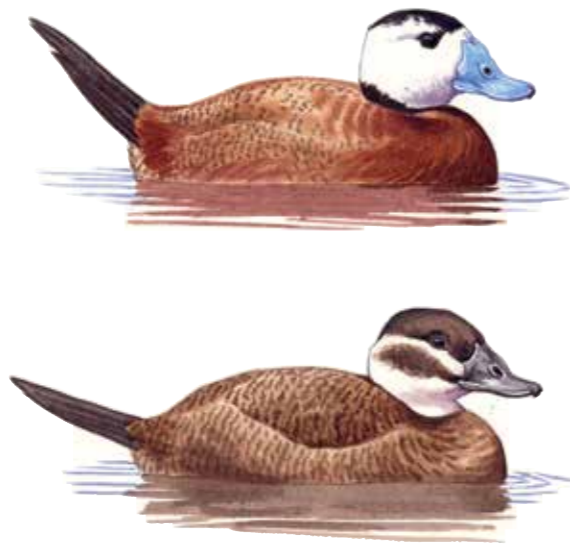

© Bajor Zoltán

A kékcőrű réce a halcsontfarkú récék egyetlen őshonos európai képviselője

AKÉKCŐRŰ RÉCE (*Oxyura leucocephala*) a lúdalkatúak rendjébe (Anseriformes) tartozik, ahová többek között a hattyúk, ludak, récék és bukók is tartoznak. A lúdalkatúak mintegy 150 fajukkal szinte az egész Földet benépesítik az északi félteke tundráitól a magas hegységekig bezárólag, de nem hiányoznak a sivatagokban vagy félsivatagokban található tavak környékéről sem. Mindezek mellett több kisebb-nagyobb szigeten is előfordulnak gyakran endemikus fajaik, pl. Madagaszkáron, a Hawaii-szigeteken vagy a Falkland-szigeteken.

A kékcőrű réce az ún. halcsontfarkú récék (*Oxyura*) nemzetségébe tartozik, ahová mindössze hét fajt sorolnak. Egy fajuk Észak- és Dél-Amerikában, két további pedig Dél-Amerikában él. Afrikában egy, míg Ausztráliában két halcsontfarkú récefaj fordul elő. A valamikor nálunk is fészkelő kékcőrű réce mai elterjedési területe Spanyolországtól Északnyugat-Kínáig terjed, de ezen a hatalmas területen csak kisebb foltokban, a neki megfelelő tavakon találkozhatunk vele.

hatunk vele. A mediterrán térségben Algériában és Tunéziában, továbbá Törökországban is fészkel. Örményországban, Grúziában, Kazahsztánban és Oroszországban is több helyen megtalálható. A spanyolországi állomány növekedésének köszönhetően – ma már Portugáliában is fészkelő madár. A meglehetősen hasonló testfelépítésű halcsontfarkú récék valamennyi fajának jellegzetessége, hogy még az úszó récéknél is hát-

rébb van a lábuk, csakúgy, mint a vöcsköknek. Ennek köszönhetően rendkívül könnyen és jól tudnak a víz alá bukni, ugyanakkor a szárazföldön esetenként mozognak, mivel a testük hátsó harmadában lévő lábaik miatt, szinte egyensúlyozniuk kell. A halcsontfarkú récék csak ritkán jönnek ki a szárazföldre, szinte folyamatosan a vízben tartózkodnak.

Nevüket harkályokéra emlékeztető erős faroktollaikról kapták, amelyeket rendszeresen szétnyitva derékszögben felmervítenek. Mivel táplálékukat elsősorban a víz alól szerzik, erős faroktollaik segítségével kormányozzák magukat. Elsősorban árvaszúnyoglárvákkal és más vízi gerinctelenekkel táplálkoznak, de növényeket is fogyasztanak.

Az egykor nálunk is fészkelő kékcőrű réce faji jelzőjét onnan kapta, hogy a hímek csőre a nászidőszakban élénk kék színűre változik. Az egyébként barnás jellegű színű madarak hófehér pofafoltja még jobban kiemeli a csőr kék színét. A tojók csőre sosem lesz élénk kék, mint ahogy pofafoltjuk sem hófehér, hanem azon egy

sötétszürke csík húzódik keresztül a szem magasságában, de az alatta és felette lévő részek is csak piszkosfehérek.

Fészkelési viszonyairól meglehetősen kevés információval rendelkezünk, tojásos fészkei csak nagyritkán kerültek elő. Egyetlen hazai múzeumban lévő – 1896-ban

THE WHITE-HEADED OR STIFF-TAIL DUCK.
Oxyura leucocephala.

a Velencei-tavon gyűjtött fészkalja – 1956-ban a Természettudományi Múzeum madárgyűjteményével együtt elégett.

A kékcőrű réce tojásai csakúgy, mint a többi réce- és lúdféléé egyszerűen zöldessárgásak, mintázat nélküliek. Mégis van egy különlegességük, amely alapján a többi fajtól alapvetően eltérnek, ez pedig a méretük és a súlyuk. A kékcőrű réce testméretéhez képest – egy átlagos tojó tömege 540-640 gramm – hatalmas, 90 grammnál is nehezebb tojásokat rak. A teljes fészkalj súlya, amely átlagosan 6-9 tojásból áll, gyakran megegyezik a tojó saját testsúlyával, míg pl. a tőkés réce 1000 grammos tojója 50 grammos tojásokat rak.

A kékcőrű réce jelenlétét Herman Ottó fedezte fel az akkor még Magyarországhoz tartozó

A kékcőrű récék életük jó részét a vizen töltik, a szárazföldön kivételesen ritkán tartózkodnak

© Bajor Zoltán

erdélyi mezőségi tavakon az 1870-es évek elején. Megfigyelései során fiókáikat vezető madarakat is látott, azaz fészkelésüket is bizonyította. A későbbi kutatások során bebizonyosodott, hogy még a Velencei-tavon is rendszeres fészkelő volt, sőt a Fertő tavon is feltételezhető, hogy költött. A Duna-Tisza közti sekély szikes tavakon többféle is költő madár. Rendszeresen fészkel a vajdasági Ludas-tavon is. Állományviszonyaira jellemző, hogy 1942 szeptemberében a soltvadkerti Büdös-tavon 42 példányt figyeltek meg.

Az 1950-es évektől kezdődően azonban folyamatosan visszahúzódott. A Duna-Tisza közén egyik utolsó fészkelőhelye a táborfalvi Madarasi-tó volt, ahol egyébként már az 1930-as évek elején a vadásztársaság saját hatáskörben meg hosszabbította a nyári vízivadkíméleti időszakot és csak egy hó-

medencében fészkelők már az 1960-es évek végére teljesen eltűntek, nem költött már sem a Vajdaságban, sem a Mezőségben egyetlen pár sem. Eltűnt a Duna-delta környékéről illetve a dobrudzsai lagúnákból, szikes tavakról is.

Mi lehetett a kipusztulás oka?

Sajnos, ahogy kipusztult fészkelő madarainkról szóló sorozatunk legtöbb faja esetében, egészen pontos okokat nem tudunk felsorakoztatni, megfelelő vizsgálatok hiányában. Azt azonban biztosan állíthatjuk, hogy élőhelyei alapvetően átalakuláson mentek keresztül. A legfontosabb fészkelőhelyek egy részén a víz ugyan megmaradt, de a tavakat egyre nagyobb mértékben vették birtokba a fürdőzők. Ez azonban még önmagában nem lehet indok a teljes állomány eltűnésére. Sokkal valószínűbbnek kell

tekintenünk az egész Duna-Tisza közén a vízviszonyok megváltozását. Az egyre fogyatkozó víz miatt több mint 100 kisebb nagyobb szikes tó egyszerűen megszűnt, igaz közülük jó néhány a kékcőrű réce utolsó fészkelő párjainak eltűnése után vesztette el a víz-készletét. A fülöp-házi Kondor-tó a Kiskunsági Nemzeti

nappal később kezdődött a vadászat a kékcőrű récék érdekében.

A visszaszorulás azonban nemcsak a magyarországi állományt jellemezte. Eltűnt Korzikáról és Szardínia szigetéről, Olaszországból, de a spanyol állomány is minimálisra zsugorodott. A Kárpát-

Park megalakulása (1975) utáni években még mélyebben vizű volt. 1977-ben, amikor az ottani Bíró-szigeten az első Kiskunsági Madárgyűjtő Tábort szerveztük a hálólhelyek kijelölését végzők (Buzetky Győző, Haraszthy László, Kállay György,

Kalocsa Béla) még úszva jutottak csak el a szigetre. Néhány évvel később azonban, már csónakkal sem volt járható az egyre sekélyebb vízű, majd teljesen kiszáradó tó. Más tavak esetében nincsenek ilyen pontos emlékeink, de az bizonyos, hogy a kisebb, sekélyebb vizűek, különösen azok, amelyeknél a víz elvezetést még csatornákkal is segítették, megsemmisültek, közöttük a kékcőrű récék egykori fészkelőhelyei is.

Vannak olyan feltételezések is, amely szerint egy vajdasági preparátor nagy számban gyűjtötte és értékesítette az akkor még szélteben keresett kitömött madarakat, köztük a kékcőrű récét is. Minden bizonnyal valószínűsíthetjük azonban, hogy a kipusztulás okaiban más további, ismeretlen tényezők is szerepet játszottak, annál is inkább, mert nemcsak a Kápat-medence állománya tűnt el.

A faj mai helyzete

A kékcőrű réce világállománya alapján a veszélyeztetett és csökkenő számú fajok kategóriájába tartozik. Teljes állománya mindössze 8000-13 000 példány közötti.

Európában azonban egy kicsit jobb helyzetben van, ezért földrésznként egy kategóriával feljebb sorolták és „csak” a sérülékeny fajok közé tartozik. Ritka eset az, amikor egy veszélyeztetett fajnak az európai állománya – amely a világállomány mintegy negyedét teszi ki – jobb természetvédelmi helyzetben van, mint a földrésznként kívül fészkelő populációja. Ennek az az oka, hogy 1980-2000 között spanyolországi állománya jelentősen megerősödött. 1977-re mindössze 22 példány maradt meg, majd a populáció erősödni kezdett és 2000-ben már 2400 példányos volt. Ugyanakkor a törökországi, oroszországi és a kaukázusi állományai továbbra is inkább csökkenőek, mint stabil helyzetűek. Törökországban az 1980-as évek közepe óta barátainkkal több lakott fészkelőhelyén is jártunk – ezek egy része azóta jelentősen zsugorodott a szikes tavak lecsapolása, kizsá-ri-

mert ilyenkor csak kis mértékben tudnak menekülni.

A spanyolországi jelentős állományt azonban egy újabb egyre súlyosbodó veszély fenyegeti, nevezetesen az Angliába betelepített és jelentős mértékben elszaporodott, Amerikában honos halcsontfarkú réce (*Oxyura jamaicensis*), amelynek egyre növekvő állománya már áttérjedt a szárazföldre is. Ez a Spanyolországban invazívnak számító és sikeresen terjeszkedő faj rendszeresen párba áll a kékcőrű récével, és sajnos eredményesen szaporodnak. A halcsontfarkú réce hímei ugyan kisebb testűek, mint a kékcőrű réce gácsérok, de agresszívebbek azoknál és elüldözik azokat a tojókkal mellől. A létrejövő hibridek gácsérai ugyan csak hasonlóan agresszívek, és így azok is sikeresen szaporodnak, ezzel súlyosan veszélyeztetik a kékcőrű réce genetikai állományát (ezért az ottani szakemberek igyekeznek kizsárolni a nemkívánatos jövevényeket).

A halcsontfarkú réce Magyarországon még szerencsére nem telepedett meg, de ettől függetlenül szerepel a veszélyes özönfajok hazai jegyzékén. Nagyon fontos azonban annak biztosítása, hogy ez a faj ne tudjon eljutni a kékcőrű réce keleti élőhelyeire, mert az ottani nagy kiterjedésű élőhelyeken semmi esély sincs arra, hogy ezt az özönfajt eltávolítsák.

A betelepített, agresszíven terjeszkedő halcsontfarkú réce komoly veszélyt jelent az őshonos európai fajra

tása miatt. Több fészkelőhelyét még korábban tönkretették, miközben az ottani állomány mai napig nincs biztonságban az inkább puskásoknak nevezhető vadászokkal szemben. Számtalan esetben láttuk, amint a vízen úszó madarakra próbáltak vadászni, és még a költési időben sincs biztonságban az egyre zsugorodó ottani állomány. A kékcőrű récék is egyszerre vedlik evezőtollaikat, és ilyenkor két-három hétig röpképtelenek, ezért nagyon fontos, hogy ebben az időszakban semmiféle zavarás ne érje őket,

Sikertelen visszatelepítési kísérlet

1978-ban a Vizivadvédelmi Társaság Slimbridge-i (Anglia) telepén tett látogatásunk során merült fel a kékcőrű réce magyarországi visszatelepítésének gondolata. Ezen a telepen ugyanis a világ összes lúd-, réce- és hattyúfaja között kékcőrű récét is tartottak. Az ötletet a világhírű szakember, Sir Peter Scott és Matthews professzor (a Ramsari Egyezmény egyik megálmodója) is melegen támogatták.

A program koncepciója az volt, hogy a Slimbridge-i telepről származó kékcőrűréce-fiókákból – a Fülöpházán kialakított állomáson – törzsállományt hozunk létre, és ennek szaporulatát engedjük ki a természetbe. A választás többek között azért esett Fülöpházára, mert az itteni Kondor-tavat minden szakember alkalmasnak ítélte a kitelepítésre, ráadásul a partján lévő Madárvárta látogató tagtársaink figyelemmel kísérhették volna a madarak sorsát.

A program irányítására Molnár László barátunkat kértük fel, aki a tervezés időszakában egy hónapra keresztül Slimbridge-ben tanulmányozta a tartás, tenyésztés körülményeit, és tervei alapján építettük meg az 1300 négyzetméteres, 7 medencéből álló telepet.

A kezdeti sikerek után balszerencse-sorozat kísérte a visszatelepítési programot. 1984 és 1986 között az Angliából származó tojásokból összesen 75 fiókat sikerült felnevelni. 1986-ban már a saját nevelésű felnőtt madarak is költeni kezdtek, de mind azok, mind az import tojások termékenysége fokozatosan romlott. Mint utólag kiderült, ennek minden bizonnyal az volt az oka, hogy az összes Slimbridge-i és az európai állatkertekben tartott kékcőrű récék mindössze 12 – Pakisztánból származó – egyedről származtak. A kisszámú bemu-

© Haraszthy László felvételei

tatási igények kielégítésére ezek szaporulata elegendő volt, de a kitelepítéshez szükséges nagyszámú madarat nem lehetett ebből az állományból folyamatosan biztosítani. További nehézség volt, hogy a Vizivadvédelmi Társaságnál olyan személyi változások következtek be, amelyek már sokkal kisebb mértékben segítettek célkitűzéseink megvalósítását. Időközben a Kondor-tó vízszintje a kiszáradás közeli állapotig csökkent, ezért ott a kitelepítés már szóba sem jöhetett. 1986. június 7-én az első tíz példányt éppen ezért a Péteri-tavon kellett kiengednünk. A szakmai problémák mellett Molnár László barátunk hirtelen megbetegedése miatt kitelepítésre alkalmas tó, irányító szakember és fogyatkozó számú fióka miatt a programot le kellett állítani.

Van-e remény az újbóli megtelepedésre?

Sajnos a magyar természetvédelem vizes élőhelyek megőrzésére és rehabilitációjára tett igen jelentős erőfeszítései ellenére sem lehet arra

A világhírű ornitológus, Sir Peter Scott támogatásával indult a kékcőrű récékkel kapcsolatos programunk Fülöpházán. Az Angliából származó tojásokból 75 fiókat sikerült felnevelni

számítani, hogy az egykori szikes tavak újraélednek. Ezek ugyanis a nagytérségi vízgazdálkodási beavatkozások miatt veszítették el vizüket, azokat természetvédelmi beavatkozásokkal nem lehet pótolni.

Bár a spanyolországi állomány-növekedés alapján akár arra is számíthatnánk, hogy az onnan származó egyedek egyszer megtelepednek nálunk, ennek nagyon kicsi az esélye, mert az ottani állomány nem vonuló, hanem állandó. Sajnos az utóbbi 11 év hazai előfordulásai nem sok reményt keltenek, mivel 2004 és 2015 között mindössze három esetben figyeltek meg kékcőrű récét Magyarországon, ami alapján kevés esélyünk van arra, hogy ez a faj valaha is visszatér majd fészkelni a Kárpát-medencébe.

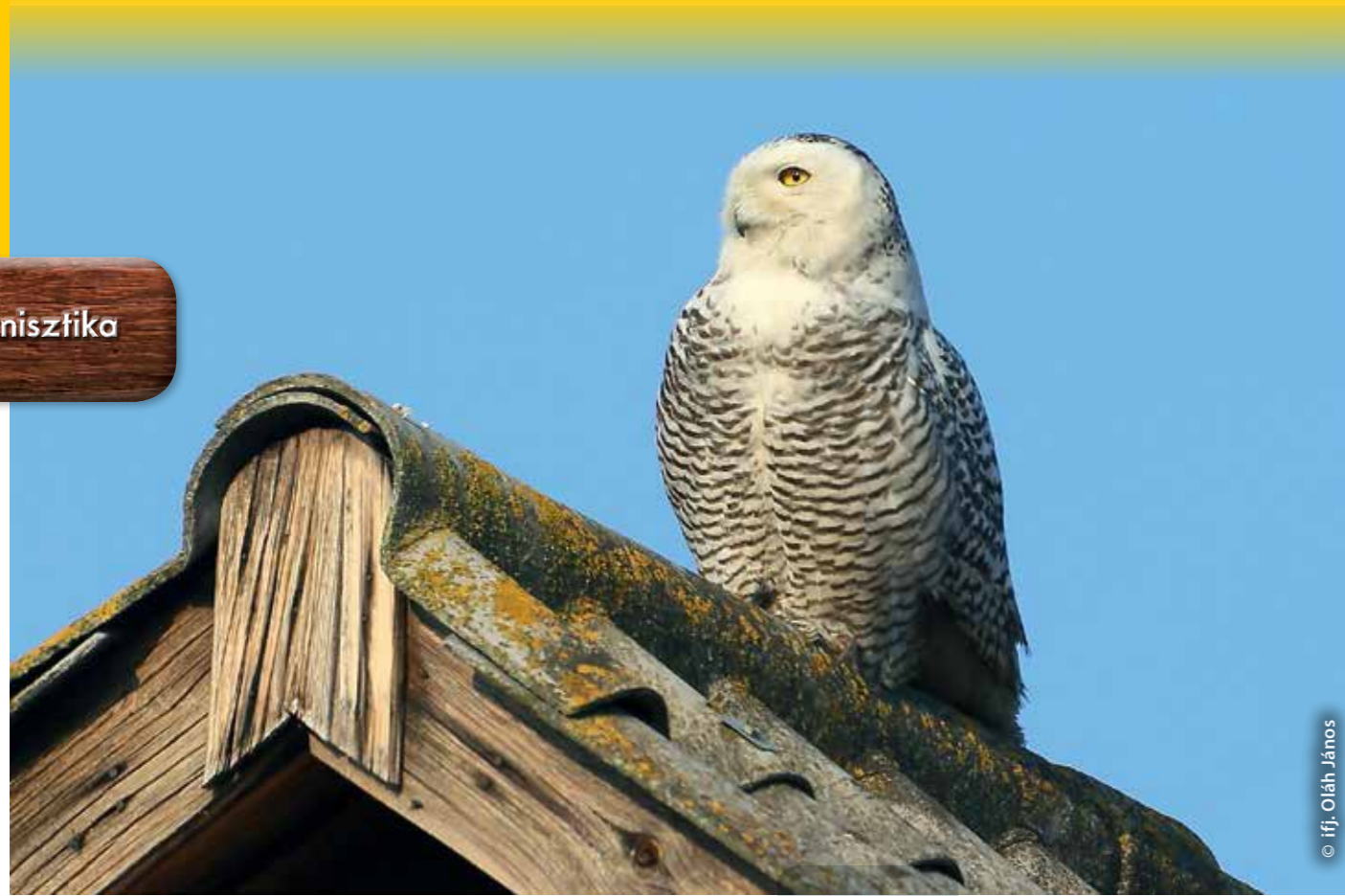
Haraszthy László

Faunahistória rovatunkban sorra vettük a hazánk fészkelő madarai közül eltűnt fajokat. A kékcőrű récével lezárult e sorozat. Bízunk benne, hogy természetvédelmi erőfeszítéseinknek köszönhetően a kipusztult madaraink listája a jövőben nem bővül további fajokkal.

Érdekes madármegfigyelések

2015. január–március

Faunisztika

© ifj. Oláh János

AKÖVETKEZŐKBEN rövid áttekintést szeretnénk nyújtani 2015 januárjának, februárjának és márciusának legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarország jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő, ez viszont a legtöbb esetben még nem történt meg, ezért sem az előfordulások pontos időpontját, sem a megfigyelők nevét nem közöljük.

Január

Az év első napján egy immatur dolmányos sirályt (*Larus marinus*) észlelték a Hejőkeresztúr melletti bányatavon. A december végén a Bugyi melletti egyik kavicsbányánál már látott barna füzikét (*Phylloscopus fuscatus*) még január első hetében is szinte mindennap megfigyelték ugyanott. Az év első

napjaiban többször is észlelték egy vagy két törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*) Szögliget határában. A hónap első hetében egy – nyilvánvalóan fogságból szökött – kisasszonyrécét (*Aix sponsa*) láttak

Hóbagoly: 2015. február 14., Bóly
Lent: Törpekuviki: 2015. január 1., Szögliget

Ráckevénél a Ráckevei-Dunán. Január harmadik hetében két napig tartózkodott egy öreg halászsirály (*Larus ichthyaetus*) a Csaj-tó csanyleki részén, a kecskeméti szabadidőpark taván két – nyilván

© Mészáros József

© Selmezsi Kovács Ádám

szökevény – gácsér kisasszonyrécét (*Aix sponsa*) láttak, Szögligetnél pedig ismételten észlelték két törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*). A hónap negyedik hetében Nyárliget közelében egy kanadai ludat (*Branta canadensis*), Szögliget határában (Szádvár) ismét két törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*), a karcagi Kecskeri-víztárolón pedig egy öreg halászsirályt (*Larus ichthyaetus*) figyelték meg.

Február

A hónap első hetében folyamatosan a Pátkai-víztárolón tartózkodott egy immatur jeges sirály (*Larus hyperboreus*), ennek a magas északon költő sirályfajnak ez a tizenegyedik előfordulása Magyarországon. Február elején egy öreg dolmányos sirály (*Larus marinus*) és egy öreg halászsirályt (*Larus ichthyaetus*) figyelték meg a szegedi szeméttelen. A hónap első hetében Tiszaalpár határában (Sulymos) felbukkant négy öreg kis hattyú (*Cygnus columbianus bewickii*) több mint két hétig tartózkodott ugyanazon a területen. Február második hetében Tihanyi-félsziget nyugati oldalán, a Sajkodi-öbölben láttak egy öreg dolmányos sirályt (*Larus marinus*). A hónap közepén a Szögliget határában lévő Vidomájpuszta közelében törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*) párzását figyelték meg, és két további hímet hallottak Bódvaszilas község határában is. Ugyanezen a napon egy immatur tojó hóbagoly (*Bubo scandiacus*) került szem elé Bóly belterületén, ahol hosszasan üldögte egy háztető gerincén; ennek a nagy termetű északi bagolyfajnak ez mindössze a második hazai előfordulása (eddig egyetlen biztos adata 1891-ből származik, s bár azóta többször vélték látni,

© Forster Ádám

további biztos előfordulásról eddig nem volt tudomásunk). Február utolsó harmadában többször látták Szögliget határában a törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*), hol egyet, hol kettőt.

A hónap negyedik hetében egy mérgezett – és később sajnos elpusztult – vörös farkú egerészölyv (*Buteo buteo vulpinus*) került kézre Zákányszék közelében.

Március

A hónap elején egy immatur (második téli tollazatú) dolmányos sirályt (*Larus marinus*) látták tiszafüredi szeméttelen környékén. Március első hetében a pusztaszeri Büdös-széken egy indiai lúd (*Anser indicus*) került szem elé. A hónap első felében többször észlelték Szögliget határában a törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*), néha egy, máskor viszont két madarat, sőt a második hét vége felé párzásukat is megfigyelték. Március második hetében Trizs közelében a gépkocsi fényszórójá-

nak fényébe repült be egy törpekuvik (*Glaucidium passerinum*). A hónap harmadik hetének végén a pusztaszeri Vesszős-széken egy kanadai ludat (*Branta canadensis*) láttak. Ugyanezen a napon Apajon (Bikaszállás) egy immatur jeges sirályt (*Larus hyperboreus*) figyelték meg (nem kizárt, hogy a február

Kis hattyúk: 2015. február 12., Tiszaalpár
Fent: Barna füzike: 2015. január 5., Bugyi

első hetében Pátka közelében látott példány került ismét szem elé), és szinte biztos, hogy ugyanezt a madarat látták néhány nap múlva a Velencei-tavon (Gárdony) is. Március negyedik hetében öt napig tartózkodott egy tojó kékcőrű réce (*Oxyura leucocephala*) a Dinnyési-Fertőn. Az utolsó héten egy törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*) hallottak Hidvégárdó határában, közvetlenül az országhatáron.

Köszönet illeti a madarak – név szerint ugyan nem említett – megfigyelőit, hogy adataikat közkinccsé tették. Kérjük, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Simay Gábor, e-mail: nomenclator@birding.hu). Az itt felsorolt adatok nagyrészt az érdekes megfigyeléseket közlétező www.birding.hu és a www.rarebirds.hu internetes oldalakról származnak.

Összeállította: **Hadarics Tibor**

Fehér éjszakák szellemmadara

– jeges sirály (*Larus hyperboreus*) Pátkán

© US Fish and Wildlife Service

HIDEG ÉSZAKI TENGE-REKTŐL, fjordoktól, jégmezőktől távoli hazánkban hatalmas élmény olyan madárvendéggel találkozni, aki már látott jegesmedvét, bálnákat és sarki fényt. 2013 februárjában volt szerencsém egy ilyen eltévedt vándorhoz, a Pátkai-víztározón öt napig tartózkodó sarki sirályhoz. A csaknem egyszínű fehér sarki sirály a sztyeppi- és sárgalábú sirályoknál kisebb, kecsesebb, elegánsabb megjelenésű volt. Majdnem két évvel később ismét egy sarkvidéki elterjedésű sirályt köszönthettünk Fejér megye legnagyobb mesterséges taván.

2015. február 1. reggelén a Pátkai-víztározó keleti gátján kerékpároztam, időnként ránézve a befagyott tó jegén álldogáló madarakra. A tó déli részén egy nagyjából 300 példányos sirálycsapatot figyeltem, amikor egy egyöntetű tejeskávészínű, a környező „nagy” sirályoknál jóval testesebb

fiatal sirályt vettem észre, melynek vastag, fekete végű csőre és erőteljes rózsaszín lába volt. Oldalt fordulva azonnal feltűnt, hogy evezői fehérek. Mérete, robosztus testfelépítése alapján a sarki sirályt kizártam, így maradt a másik fehér evezőjű sirályfaj. A feleségem telefonba beolvasta a madárhatározóból a fiatal jeges sirály bélyegeit, ezeket pontról pontra meg is találtam az általam figyelt madáron, amely gyakran repült, máskor a szakadozóban levő jégpáncél keskeny vízereiben úszkált, fürdött vagy a jégen álldogált. A teleszkópba belefotózva dokumentumképeket készítettem és értesítettem a madarász forródrótot. Aznap és az elkövetkező héten sok megfigyelő érkezett a téli álmát alvó néptelen tópartra, hogy megcsodálják az északi madárhegyek „polgármester sirályát”.

Magyarországon a jeges sirály ritka kóborló, a pátkai előfordulást megelőzően tíz elfogadott adata

© Kovács Gergely Károly

volt. Ötször a szegedi Fehér-tavon, háromszor a Dunán, egy-egy alkalommal a Tiszán és a Hortobágyon került elő. A pátkai felbukkanása tizenhat év szünet után az első adat volt a huszonegyedik században, illetve a faj első dunántúli megfigyelése. Márciusban aztán Apajon is előkerült egy fiatal példány, és nagy valószínűséggel ugyanezt a madarat figyelték meg néhány nappal később a Velencei-tavon éjszakázó több ezer sirály között.

„Az északi népek „polgármester”-nek nevezik. A legnagyobb fajok egyike. Dolmánya és háta finoman halványvilágos kékesszürke vagy úgynevezett sirályszürke; a farkat csak alig túlérő szárny elsőrendű evezői világos kékesszürkék; összes többi részei fehérek. Szeme szalmasárga, csőre citromsárga, az alsó káva kiszögelésén vörös folt van, lába halványsárga. Télen a nyakon elmosódott, barnás foltok láthatók. A fiatalok tollazata szennyesfehér alapon szürkével és szürkésbarnával csíkozott, hullámzott és foltozott; elsőrendű evezőik világos barnásszürkék. Hossza körülbelül 75, kiterjesztett szárnymérete 170, szárnya 47, farka 22 cm.

Ez a szép sirály földünk mindkét féltekéjének magas északját lakja. Költözési útvonala Afrika északi szegélyének zónájáig terjed, a többség azonban Izlandon vagy Észak-Skandináviában telel vagy egyáltalán el sem hagyja hazáját.

A jeges sirály Magyarországon újabban kézrekerült rendkívül ritka vendég, melyből eddig csak egyetlen példány ismeretes. Ezt Berente Miklós ejtette el 1925 december 20-án, a szolnokmegyei Tiszabura mellett. A ritka madár a Fába-féle preparatóriumba került, ahol dr. Vasvári M. fedezte föl és vezette be a magyar madártani irodalomba. A példány az elejtő ajándékként a Madártani Intézetbe került.”

(részlet A. Brehm „Az állatok világa” című művének magyar kiadásából, amelynek madártani fejezeteit hazai viszonyokhoz Chernel István alkalmazta)

Ezzel az írással két madarász elődünkre emlékezünk. 150 éve született **Chernel István**, aki nem csak az általa rajongásig szeretett Velencei-tó vidékén mozgott ottho-

© Bajor Zoltán

nosan, de a jeges sirály hazájában, a norvég madárhegyeken is járt.

A kegyetlen 20. század mártírja a cikkben említett két sarkvidéki sirályfaj első hazai előfordulását dokumentáló **Vasvári Miklós**, akit 70 éve ölt meg a gyilkos sortűz valahol Balf és Nagycenk között. Milliónyi sorstársával együtt vele is végzett egy tébolyult eszme; nekünk, madarász utódoknak

ápolnunk kell a magyar madártan eme halhatatlan alakjának emlékét.

Kovács Gergely Károly

© Kókay Szabolcs

© Audubon

Alapítás éve: 1962
 Taglétszám: 2500
 Folyóirat: Il-Merill – tudományos lap
 Bird's Eye View – tagságnak szóló magazin
 Il-Futtafa – gyermekmagazin

Telefon: (+356) 21347647 / 27133557
 E-mail: office@birdlifemalta.org
 Honlap: www.birdlifemalta.org
 Postacím: 57/28 Triq Abate Rigord, Ta' Xbiex, XBX 1120, Malta

BirdLife

HÉT TERMÉSZETBARÁT gyűlt össze 1962-ben, hogy Málta szigetein csoportot alapítsanak a madarak védelmére. Ez a csoport lett a Máltai Madártani Egyesület (MOS). 1992-ben a MOS a BirdLife International partnerévé vált, és nevét BirdLife Máltára változtatta. Napjainkban ez a legnagyobb természetvédelmi szervezet Máltán, amely fő célja: megvédeni a madarakat és élőhelyeiket.

A madárvédelem különösen fontos Máltán, mivel szigetei a Földközi-tenger középső vonulási útvonalán fekszenek. Sok madár vonul Máltán keresztül, de sajnos az illegális vadászat itt még mindig nagy probléma. Hogy felvegyük ezzel a harcot, vonuláskutató és természetvédő táborokat szervezünk a világ különböző tájairól érkező önkéntesek számára, és itt is fontos teendők, hogy elriasszuk az illegális vadászokat.

Jelenleg azért kampányolunk, hogy tiltsák be a tavaszi vadászatot és a pintyek csapdázását. [Ebben a témában 2015. április 11-én népszavazást tartottak, amin a választópolgárok 75%-a, 250 648 fő adta le voksát. 50,9%-kal, összesen csupán 2 220 szavazattal győzött a vadászlobbi, és így egyelőre sajnos folytatódhat a tavaszi vadászat a vonuló vadgerlekre és a fűrjekre. – Szerk.]

Egy másik, a vörösbegyek csapdázásának megtiltásáról évek óta folyó kampányunk sikerrel ért véget.

Fő kutatási területünk a máltai tengeri madarak – a bukdosó vészmadár (*Puffinus yelkouan*), a mediterrán vészmadár (*Calonectris diomedea*) és a viharfecske (*Hydrobates pelagicus*) – tanulmányozása. A program célja, hogy többet tudjunk meg arról, hol és mivel töltik idejüket e madarak a tengeren, valamint a Fontos Tengeri Madárelőhelyeket (IBA) feltérképezzük azért, hogy nagyobb védelmet biztosíthassunk számukra.

2012-ben először követtünk sikeresen rádió-telemetriás módszerrel egy viharfecske. Ezzel a kutatóink fel tudták mérni a faj máltai szigetek körüli elterjedését, és bepillantást engedtek e rejtélyes madarak életébe.

2013-ban találtuk meg Málta legöregebb mediterrán vészmadarát. 1985-ben felnőtt fészkelőként gyűrűzték meg a tojót, és 28 évvel később, tehát legalább 30 éves korában fogták vissza.

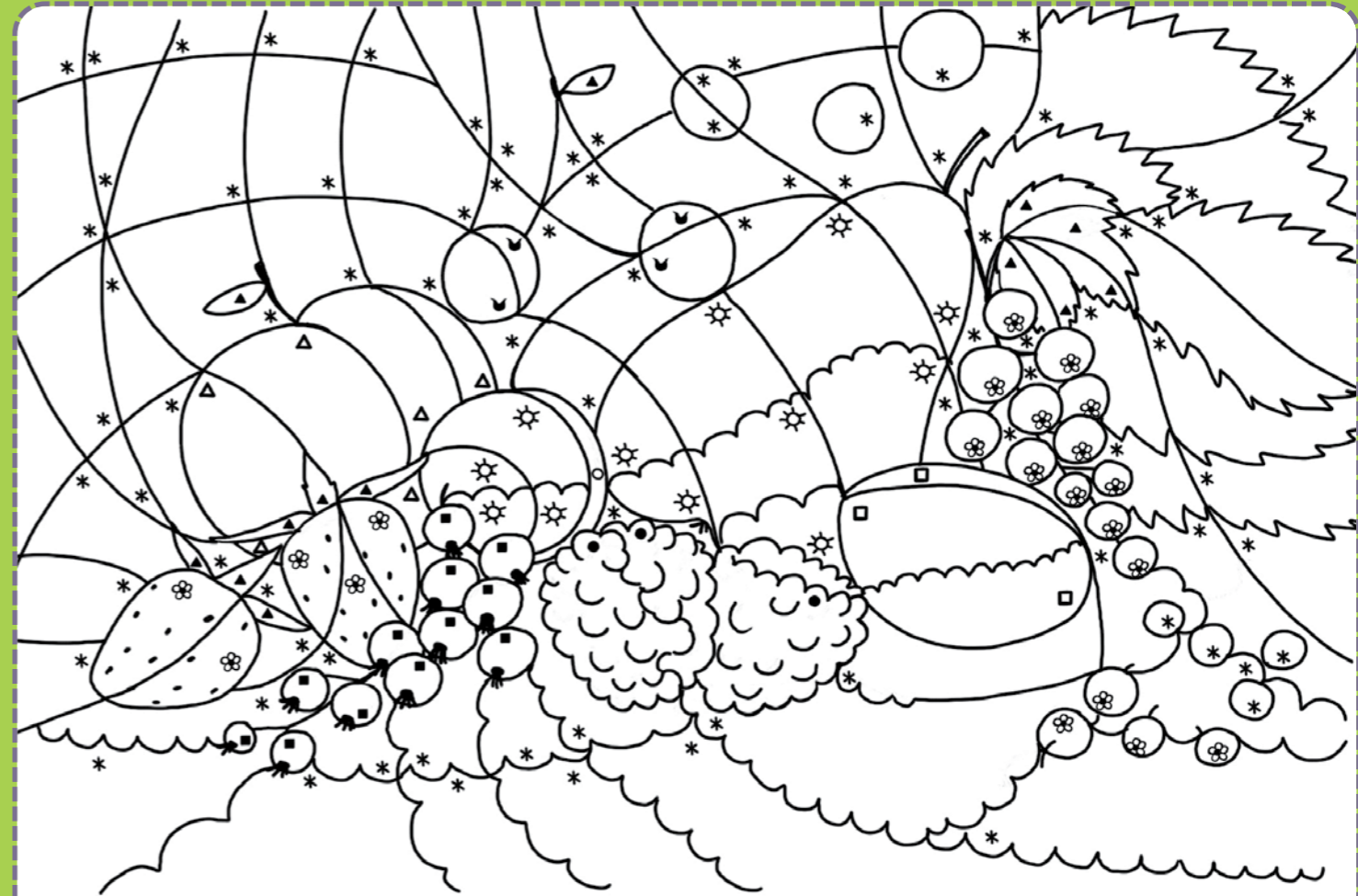
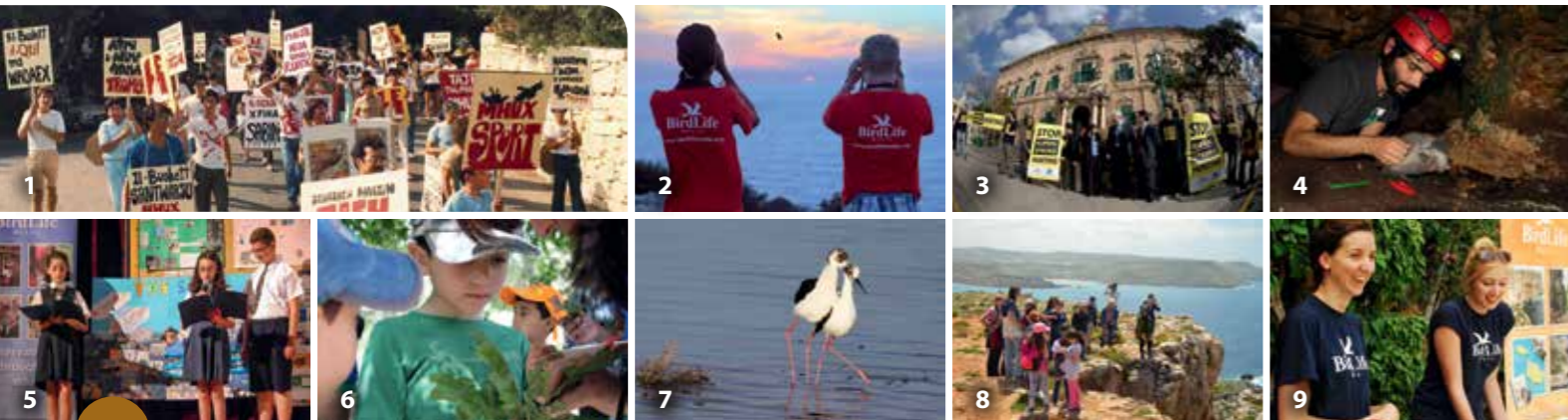
2014-ben tapasztaltuk legelőször, hogy bukdosó vészmadár mesterséges fészkeket foglalt el, és ezzel lehetővé vált, hogy bepillantást nyerjünk a korábban ismeretlen költésökölógiájába. Az egyik mesterséges odúban egy fióka sikeresen felnevelkedett – egy újabb elsőség ennél a fajnál!

Környezetvédelmi táborokat szervezünk, amivel az általános iskolák 80%-át meg tudtuk szólítani, és mostanában indítottuk el a középiskolák számára készült programunkat is. Célunk az,

hogy minél több gyereket mozgítsunk ki az osztályteremből, és itt saját tapasztalataik alapján ismerjék meg a természetet.

Két vizes természetvédelmi területet és egy fásítási programot hoztunk létre és kezelünk, és reméljük, hogy a közel jövőben a BirdLife Málta védett területei biztosítani tudják a hosszú távú vonuló madarak számára elengedhetetlen „madármennyországot”, ami Európa északibb területeiről Afrikába (és vissza) vezető útjuk során biztonságos pihenő- és táplálkozóhelyet nyújt számukra.

- 1. Tiltakozás az illegális vadászat ellen 1983 szeptemberében**
© Joe Sultana
- 2. A vonuláskutató tábor résztvevői a ragadozókat figyelik**
© Robert Spanring
- 3. Kampány az illegális vadászat megszüntetéséért**
© BirdLife Malta Archivum
- 4. A máltai Tengerimadár Projekt kutatója bukdosó vészmadár fiókáját gyűrűzi**
© Ben Metzger
- 5. Egy közösségi programon a gyerekek a környezet iránti aggodásuknak adnak hangot**
© Ella Beeson
- 6. Gyerekek az erdők fontosságáról tanulnak**
© Hannah Chisholm
- 7. Gólyatöcsök násztánc a BirdLife Málta által kezelt Ghadira Nature Reserve-ben**
© Nick Galea
- 8. Madár- és tájismertető kirándulás**
© Holly Forsyth
- 9. Figyelemfelkeltés a BirdLife Málta munkája iránt**
© Ella Beeson

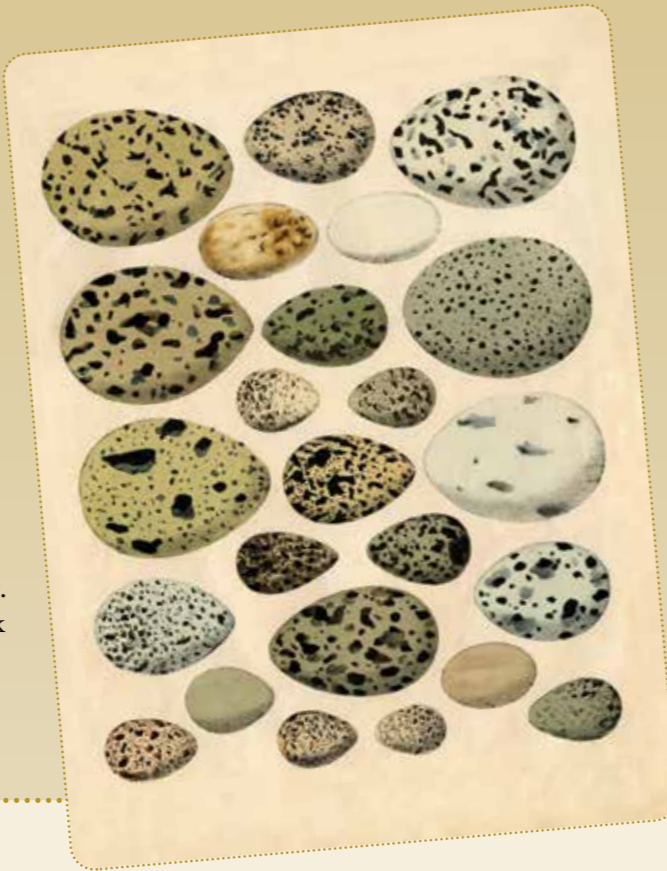

☼ – Citromsárga ○ – Narancssárga ☼ – Piros ● – Rózsaszín ▼ – Bordó
 ▲ – Világos zöld ▲ – Sötét zöld ■ – Fekete □ – Lila * – Fehér

zöld alma, körte, szilva, sárgabarack, fekete ribizli, piros ribizli, eper, málna, meggy

Madár- tojások

A hüllők többsége, a madarak és az emlősök közül néhány faj tojással szaporodik. A madártojás a madárembrió fejlődését teszi lehetővé. A külső kemény, meszes héj védelmet biztosít a benne fejlődő életnek, a belső, lágy héj alatt pedig a fehérje és sárgája található, melyek védik és táplálják a sárgája felszínén fejlődő embriót. A madártojások mérete és alakja is különböző. Vannak gömbölydedek és hosszúkásak, lekerekített és csúcsos végűek. Ez a tojó testének jellegzetességeitől és a tojási folyamattól függ.

Gondolj csak bele, egy meglökött hegyes végű tojás a magasban lévő sziklapárkányról nem gurul le, hanem kis körben gördül.

A tojások különféle színűek lehetnek. A fehér szín inkább a tojásaikat odúba rejtő fajokra jellemző, míg a barnás, kékes, zöldes tojások a környezetbe való beleolvadást segítik.

A tűzoktojás például attól függően lesz zöld vagy barna színű, hogy a tojó milyen talajra tojja azokat.

A kakukk olyan színű tojást tojik, amilyen a gazdamadár tojása.

A tojások lehetnek egyszínűek és pöttyösek, de soha sincs közöttük két tökéletesen egyforma mintázatú. Régebben azt gondolták, hogy a szeplősség a jobb álca miatt van, mára azonban bebizonyosodott, hogy az álcázás mellett szilárdítja is a tojást: a barnás foltoknál a héj erősebb, mint a foltatlan területeken.

A tojást nemcsak mi, emberek, hanem számos állat is fogyasztja értékes tápanyagai miatt.

Ha gazdátlan tojásra akadsz, hagyd ott. Elképzelhető, hogy egy ragadozó szedte ki a fészekből és ejtette le, vagy a madárszülők lökték ki az életképtelen tojást a többi közül.

Ha tojásos madárfészket találsz, menj el onnan, hiszen ha a madár a jelenléted miatt nem mer visszaülni a tojásokra, azok rövid időn belül tönkremehetnek.

A boltban vásárolt tyúkttojások megtermékenyítetlenek, azaz a tojásban nincs fejlődő embrió, csupán a sárgája és a fehérje. A madaraknál nem ritka jelenség ez: a tojó hím nélkül is képes tojást tojni, persze ilyenkor – hiába a gondos kotlás – a fióka elmarad..

A csibe fejlődése

Biztosan hallottad már, hogy számos, a tojásait védelmező madár sérültnek tette magát csalja el a fészektől a közelben ólálkodó ragadozót. Az idei év madara, a búbosbanka pedig fartőmirigyének váladékával keni be tojásait, hogy a benne élő baktériumok a tojáséhjba épülve védjék azokat a fertőzésektől.

A kotló madár testének melegével költi ki a tojásokat. Mivel a tollak nagyon jó hőszigetelők, annak érdekében, hogy a tojásokat valóban melegen tartsa a madár, a hasán lévő tollakat kihullajtja vagy kitépkedi. Ez a kopasz terület az ún. kotlófolt.

Sok madárnál megfigyelhető, hogy a kikelő fiókák tojásfog segítségével szabadulnak ki a tojásból. Ez egy, a csőrük hegyén lévő dudor, amely a kikelés után elsorvad.

CSŐRMÍVES

Készíts nyári szörpöt!

Préselj ki gyümölcscentrifugával gyümölcsöt (málnát, ribizlit, epret, stb.), vagy turmixold össze és csöpögtesd ki a levét. A gyümölcslevet töltsd jégkockákba. Fagyaszd le, és amikor szörpöt innál, 1-3 jégkockát adagolj a poharadba. Engedd fel vízzel. Ha nem elég édes, ízesítsd egy kis mézzel és idd meg!

Bartos Erika: GYÜMÖLCSKOSÁR

Itt van a nyár, száz napsugár
hívogat a kertbe!
Érik a sok édes gyümölcs,
szaladj gyorsan, szedd le!
Piros almát almafáról,
körtefáról körtét,
akassz meggyet füleidre,
szedj apró ribizskét!

A gyümölcsöket nemcsak mi, emberek szeretjük, hanem a madarak közül is jó néhányan. A gyümölcssevés nemcsak annak finom íze és cukortartalma miatt élvezetes, hanem energiadús táplálék és könnyen emészthető is. A fák ágain fészek módjára növekvő fagyöngy termése (gyümölcs) akár 7 perc alatt átmegy a madáron, míg a magvak, húsok órákig emészthetnek.

A hazai madarak közül a rigók, a csonttollú, az erdei pinty, a meggyvágó stb. eszik sok gyümölcsöt. A mag- és gyümölcssevő madarak táplálkozásuk közben akaratlanul is nagyon hasznos tevékenységet végeznek: sok mag számára egy állat tápcsatornáján való áthaladás nélkülözhetetlen a csírázáshoz, mások pedig így kerülnek a helyükre (például a korábban említett fagyöngyfélék).

Kedves Gyerekek!

Elindult az MME gyerek-honlapja, a Csipogó.
www.csipogo.hu

Böngéssz a honlapon és kutasd ki, hogy mi köze van a fehér gólyához egy autónak!

A megfejtést várjuk az MME címre postán (1121 Budapest, Költő u. 21.) vagy e-mailen a csipogo@mme.hu címre!

Előző számunk helyes megfejtése:
Az idei év madara, a búbosbanka 1989-ben és 1990-ben volt az év madara.

A szerencsés nyertesek:
Bodó Bendegúz, Hosszúhéty
Bondor Ferenc, Nagybánhegyes
Selmeczi-Kovács Milán, Verőce

Gratulálunk!
Nyereményük egy év madara hűtőmágnes.

BirdPhotography.Hu

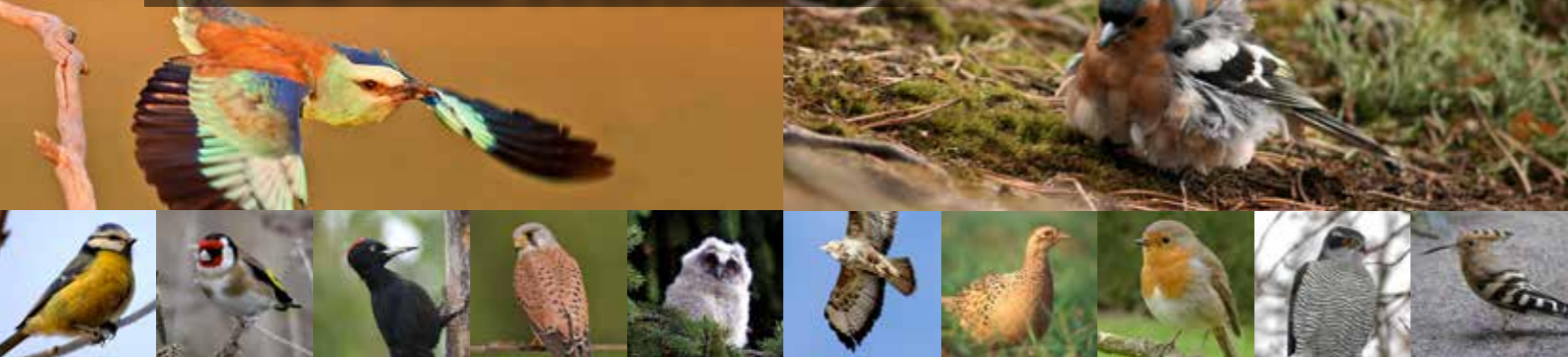

© Mánfai Bence

A MAGYAR MADÁRFOTÓSOK OLDALA

Közös fotópályázatot hirdet a Turista Magazin és az MME!

A fotópályázat témája:

„Erdő-mező madarai”

A Turista Magazin minden hónapban fotópályázatot ír ki más-más témára. Mivel az augusztusi téma madarakkal kapcsolatos, így az MME is betársul a programba.

A pályázatra bárki beküldheti a saját maga által készített, **témánként maximum 2-2 fotóját, a fotópályázat@turistamagazin.hu email címre.** Beküldéskor az email tárgyához be kell írni: **„A hónap fotója”.**

A beküldött képek fájlnevének tartalmaznia kell a kép címét és az alkotó nevét!

A képek **minimális mérete 6 MegaPixel, azaz legalább 2100x2800 pixeles** kell legyen.

Beküldési határidő július 12.

A beérkezett képeket a beküldési határidőt követően egyszerre tölti fel a Turista Magazin a facebookos (facebook.com/turistamagazin) galériájába. A Facebookon **az augusztus 20-ig** legtöbb szavazatot (lajköt) kapott fotó nyeri a közönségdíjat, ami egy éves Turista Magazin-előfizetés 6600 Ft értékben.

A szerkesztőség szakmai zsűrije által kiválasztott kép készítője az MME ajándécsomagját nyeri.

A fotókkal kapcsolatos egyéb megkötések

A fotókon minimális digitális utómunka megengedett, a nagyobb módosításokkal készületeket viszont nem fogadjuk el. A pályázatra beküldött képeket a Turista Magazin szerkesztősége szerzői jog érvényesítése nélkül bármikor felhasználhatja.

Szervező és adatfeldolgozás

A fotópályázat szervezője a Magyar Természetjáró Szövetség hivatalos havilapja, a Turista Magazin (szerkesztőség: 1075 Budapest, Károly Krt. 11., 7. emelet, továbbiakban „Szervező”). A pályázattal kapcsolatos adatfeldolgozást a Szervező végzi. A fotók beküldésével a felhasználók egyidejűleg kifejezetten és önkéntesen elfogadják a kiírásban szereplőket. A játékot semmilyen módon nem szponzorálja, támogatja vagy kezeli a Facebook, illetve nincs köze a játékhoz. A Facebook mentesítve van minden felelősség alól a játékban résztvevőkkel szemben.

Nyertes és nyeremény

A nyerteseket e-mailben értesíti ki a Szervező. A nyeremények (kivéve a TM előfizetés) kizárólag személyesen vehető át a szerkesztőségben. A nyereményekkel kapcsolatosan a nyerteseket nem terheli személyi jövedelemadó

fizetési kötelezettség, azonban a nyeremény átvételével összefüggésben esetlegesen felmerülő egyéb költségek és kiadások (pl. nyeremény átvételéhez való utazás költsége) őket terhelik. A nyeremények pénzre nem válthatók, másra átruházhatók.

A nyertes tudomásul veszi továbbá, hogy a nyeremény átadásáról kép-, hang- és filmfelvétel készülhet, egyben hozzájárul ezen felvételek akár teljes egészének, akár részleteinek későbbi az adott nyereményjátékhoz kapcsolódó felhasználásához.

A nyertesek tudomásul veszik, hogy ha a kiírástól számított 90 naptári napon belül nem jelentkeznek a nyereményekért, azt a Szervező úgy veszi, hogy a nyereménnyel összefüggésben semmilyen igényt nem támaszt.

Felelősség

A Szervező a pályázatra beküldött fotók eredetiségért, azok tartalmáért, valamint a telekommunikációs adatátviteli hibák vagy nehézségek következményeiért nem vállal felelősséget! A játékszabályzat módosításának a jogát – a játékosok megfelelő tájékoztatása mellett – a Szervező fenntartja!

További információ:
<http://www.turistamagazin.hu/fotopalyazat-2-2.html>

Ürgék, költők, vadonlesők

Az év emlése

© Vincze Bélint

AZ ÜRGE NAPPALI aktivitású állat, éjszakai az üregrendszer mélyén tölti. Minden példánynak több kijáratos járatrendszere van. Az üreg ásása során a talajt egyetlen kijáraton hozza a felszínre, így csak itt alakul ki egy kisebb talajkupac. A nyári járatrendszer több méter hosszú lehet (bizonyítottan 8 m hosszú járatrendszer már előkerült Magyarországon), és több mint egy méter mélyre hatolhat a felszín alá. Az aktív periódus végén az ürge mélyebbre húzódik, és eltömített járatrendszerében alussza téli álmát. Ilyenkor az állatok testhő-

© Matyikó Tibor

„Már csak megmondom, mi végett Nézi át a mezőséget,
A vizet mért hozta ki?
Ürgét akar önteni.
Ninini:
Ott az ürge,
Hű, mi fürge,
Mint szalad!
Pillanat,
S odabenn van,
Benn a lyukban.
A mi emberünk se' rest,
Odanyargal egyenest
A lyuk mellé,
S beleönté
A veder vizet;
Torkig tele lett.
A szegény kis ürge
Egy darabig türe,
Hanem aztán csak kimászott,
Még az inge is átázott.
A lyuk száján nyakon csipték,
Nyakon csipték, hazavitték,
S mostan...
Itt van...”

(Petőfi Sándor: *Arany Lacinak* – részlet)

mérséklete tartósan lecsökken 5°C környékére, de a hibernáció téli periódusában regisztráltak már 0°C alatti testhőmérsékletet is. A hibernációban lévő állatok időről időre félig éber állapotba kerülnek, ilyenkor kábán mozognak, ürítenek, majd folytatják a mélyalvást. Tél felé haladva egyre ritkulnak a fél-éber állapotok és egyre hosszabbak a mélyalvások (tél közepén ezek 16-18 napig tartanak). A tavaszi hónapok közeledtével megfordul a folyamat és végül a fél-éber állapotok sűrűsödése végén teljesen felébred a hibernációból az egyed. A téli álm megkezdéséhez szükséges mennyiségű tartalékat legelőször a kifejtett hímek érik el, így ezek az egyedek már augusztus második felében megkezdhetik a hibernációt. Közvetlenül utánuk, augusztus közepe-végén az erős, nagytermetű nőstények, majd az azévi fiatalok utolsó példányai október második felére vonulnak téli nyugalomra. A téli pusztulás nagysága az aktív periódus táplá-

lékbségétől és a téli időjárástól függhet. Az ürge jellegzetes magas frekvenciájú hangja az ürgefütty. A hangadás feltehetően több funkciójú, melyek közül a legközismertebb a vészjelzés, de feltehető az ürgefütty szociális, anyát a kölykeivel összetartó és szinkronizáló funkciója is. Az egyes egyedek a szaporodási időszakon kívül keveset foglalkoznak egymással, és ilyenkor agresszív interakciókat is csak ritkán figyelhetünk meg náluk. Az egyedsűrűség az egyes élőhelyeken 1-150 egyed/ha között

© Vincze Bálint felvételei

ránéznék a ma már Romániához tartozó Nagyszalonta környékére, láthatnánk, hogy bizony az eltelt 168 év alatt a korabeli, legeltetett gyepek helyett ma már végláthatatlan szántóföldek tagolják a tájat. S nincs ez másképp a határ innenső oldalán sem, a legközelebbi országos védett terület, a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság részét képező területek Biharugra környékén is elsősorban a kiterjedt vizes

élőhelyeiről híresült el, nem a gyeptársulásairól. S ahol megszűntek a legeltetett vagy kaszált gyepek, onnan végleg eltűntek a jelen cikk tárgyát képező ürgek is. A hajdan széles elterjedésű, gyakori rágcshaló mára Európa egyik legveszélyeztetettebb, a kipusztulás szélére sodródott emlősfaja lett. Pedig a 20. század közepén az ürget még nálunk is kártevőként tartották számon. A leadott ürgefarkakért, azaz az állatok pusztításáért fizettek, sőt sokszor rágcshalóírtó szerekekkel is védekeztek ellene.

S visszakanyarodva Petőfi verséhez, bizony nem csupán mezőgazdasági kártevőként tekintettek szegény kis ürge, hanem komoly kulináris értéke is volt, magyarán megsütötték és megették.

S ha valaki azon értetlenkedne manapság, hogy miért is ették az ürget, annak az egyik utolsó ürgeöntő idős cigány ember szavait idézzük, aki a tudományos kutatóknak mutatva az öntés csínját-bínját, azt felelte az ezt firtató kérdésre: „Hát má’ hogyné lenne jó az ürge, mikor tiszta búzát eszik és harmatot iszik.”

Elsősorban az Alföldön és a Dunántúlon, valamint a palócoknál volt szokásban az ürgeöntés a múlt században. Az ürget kiöntötték, az elázottan menekülő rágcshalót a nyakánál megragadták vagy horoggal elkapták és a földhöz csapták. A Magyar Néprajzi Lexikon szerint „a volt nagybirtokokon a fiatal béreslegények vasárnaponként jártak ürgezsni s a levagdalt ürgefarkok után az uradalomtól kisebb pénzszeget kaptak. Az ürgehúst egyes vidékeken (pl. a Pest megyei Monor környékén) sütve,

© Vincze Bálint felvételei

főzve fogyasztották... Az ürge-májat farkashályog ellen kenőcsként használták. A jársági, a nagykun-sági néphit szerint az ürge bőréből készült erszényből a pénz soha ki nem fogy... Az ürgeöntés a román, ukrán síkságon is gyakori, ahol az ürge húását szintén fogyasztották.” Az ürgek kiöntése és elfogyasztása egyes roma közösségek kultúrájában maradt fenn egész a közelmúltig, azonban nem utolsósorban a szigorú törvényi szabályozásnak köszönhetően, ez a hagyomány is erőteljesen eltűnőben van.

Mára azonban nagyot fordult a világ ürgeügyben. 1972-ben a Növényvédelem című szakfolyóirat még cikket közölt az ürge cukorrépa ültetvényben tett súlyos kártételéről és az ellene való új védekezési lehetőségekről. Azonban pontosan tíz év múlva a faj már védett állat lett, 2012-ben pedig fokozottan védett minősítést kapott, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 250 000 Ft, azaz zavarása, elpusztítása bűncselekménynek minősül. A hazai jogszabályok alkotta védelmén kívül az Európai Unió is kiemelt figyelmet szentel ennek a kismélysnek, szerepel az Élőhelyvédelmi Irányelv II. mellékletén, amely a legveszélyeztetettebb fajok listáját

jelenti. Állományainak megőrzése és lehetőség szerinti fejlesztése uniós kötelezettségünk is, jelentősebb populációinak megtartására Magyarországnak, az Unióhoz való csatlakozásunk egyik feltételként területeket kellett kijelölnie, melyek

parkokban, temetőben, vagy a sorok között még füves mezsgyét meghagyó szőlőültetvényekben maradtak fenn töredék állományai. Ezek természetesen a faj hosszú távú megmaradását vajmi kevésbé biztosíthatják.

De mi történt a mintegy 40-50 év alatt, hogy a kártevőként aposztrofált rágcshalóból a hazai és az európai természetvédelem zászlósfaja lett? Ahogy azt a nagyszalontai példán is láttuk, a korábbi kiterjedt pusztai élőhelyeinek jelentős részét feltörték, szántókká alakították. A gyepek művelési ágban maradt területeken pedig a külterjes állattartás visszaszo-

rulása miatt a korábban legeltetett élőhelyeket sok esetben felhagyták és a növényzet magasságának növekedésével párhuzamosan, az ürgek is eltűntek a gyepekről. Az ürge ugyanis a rövid fűvű puszták lakója. A magasra nőtt fűből nem lát ki, a ragadozókat így későn észlelheti, emiatt a nem legeltetett, vagy kaszált gyepekről

mozoghat, de különleges esetekben, időszakosan akár 200 egyed/ha feletti sűrűséggel is találkozhatunk. Nagyot változott a világ az alföldi pusztákon mióta Petőfi Sándor 1847 júniusában Arany János barátja hároméves kisfiának megírta híres versét Szalontára látogatván. Ha madártávlatból

„Dániel a víz felé fordítja a fejét, Pelikán a gát felé. S ő aztán váratlanul felkiált:

– Hinnye, az istenit!
Felugrik, és rohan a töltéshez. Frissen túrt ürgegyukát fedezett fel, de máris talál másikat is, harmadikat is. Izgatottan magyarázza a kíváncsian mögötte közeledő barátjának:
– Az ürge a gát legveszedelmesebb ellensége! Átlyuggatja a földet, fellazítja, aztán ha jön a víz, mehetünk a templomba imádkozni.
Szalad is a szerszámosbódéjához, vödörrel, lapáttal tér vissza.
– Segíthetek? – kérdi a miniszter, de már fogja is az egyik vödört, megmeríti a Dunában, lohol vissza vele az egyik ürgegyukához.

És együtt öntenek ürget. Dániel önti a vizet a lyukakba, Pelikán áll őrt lapáttal. Nagy siker. Gyásznapija a szegény ürgeknek. De ki biztatta őket, hogy éppen a gát oldalában csináljanak maguknak szállást?
A két vadász nyolc ürget csap agyon egymás után.
– Le kell vágni a farkukat, a MÉH két forintot ad darabként. A gyerekek majd örülnek!

S Pelikán vékony pengéjű bicskájával lenyisszantja az ürgek farkát, papírba csomagolja, és beteszi a belső zsebébe. Dániel meg a fülükénél fogva lengeti az ürgeket, nagy ívben röpíti őket a Dunába, nagyot rikkant mindegyik után: – Hahóóó!”

(Bacsó Péter: A tanú – részlet)

Az idézett filmkockákon ugyan nem ürgeket, hanem közönséges hörcsögöt ütnek agyon, de ez a lényegen mit sem változtat.

© Vincze Bálint felvételei

A Magyar Természettudományi Múzeum ürgéi

A Magyar Természettudományi Múzeum Emlősgyűjteményébe 1822-ben került be az első ürgepéldány, amelynek eredetéről csak annyit tudunk, hogy az akkori Magyarország területén gyűjtötték. A további példányok – összesen még 274 darab – azonban már döntően pontos lelőhelyadatokkal szerepel a leltárkönyvekben, így a csaknem 200 év távlatából, a gyűjtemény alapján rengeteget megtudhatunk a fajról. Bizonyító példányok igazolják egykori, rég megszűnt állományait, vizsgálható morfológiai, méretbeli változatosságuk, genetikai jellegzetességeik, csontjaik és fogaik mikroelem-összetételéből pedig az esetleges környezeti változásokra következtethetünk.

bakhátakon általában nagyobb sűrűségben figyelhetők meg üregbejárataik, mint a mélyedésekben. Az emberi jelenlétet, amennyiben az nem kifejezetten károsítja az élőhelyet, illetve napi tevékenységében nem akadályozza, képes tartósan tolerálni. Erre jó példa Tihanyban, a községi füves focipálya, amely egy

© Vincze Bálint felvételei

ürgék, feltehetőleg elszigeteltek és ezért nincs honnan kolonizálni a potenciális élőhelyeket.

Felmerül a kérdés: hogyan óvhatók meg hosszú távon a füves reptereink ürgepopulációi? A repülőterek üzemeltetői sok esetben tartanak attól, hogy nagyobb egyedsűrűségben ott élő rágcsálók (nem csupán az ürgék, hanem gyakran a mezei pockok és a kőszapockok is) járatai, valamint a rájuk vadászó ragadozó madarak jelenléte veszélyezteti a repülés biztonságát. Szakemberek szerint ugyanakkor az ürgeállomány populációdinamikai és repülésbiztonsági szempontból is optimális szinten tartása (4 egyed/ha) hosszú távon is mindkét fél számára megnyugtató megoldást jelenthet. Ezek az utolsó menedékek ugyanis kiváló háttérrel biztosítanak az újra alkalmazható ürgével való újbóli benépesítésére. Érdekesség, hogy Csehországban a kisebb repterek üzemeltetői, hogy elkerülhessék a gyakran kis forgalmú légbázisok bezárását, a Natura 2000 jelölő fajnak számító ürgeket betelepítik magukhoz. Így védik a reptereket az ürgék segítségével.

Jelenleg a védett legelőkön kívül egyetlen olyan területtípust ismerünk, mely megfelelő élőhelyet biztosít a védett ürge számára és ezek a füves repülőterek. Ezek egyfajta menedékhelyként szolgálnak, mivel azokat rendszeresen kaszálják, a csapadékvizet pedig elvezetik. Repülőtereink több mint háromnegyedén élnek ürgék. Mivel az ürgék egyedszáma és a fűnyírás gyakorisága között nem találtunk összefüggést, valószínű, hogy a repülőtereken a növényzet magassága (5-15 cm) nem korlátozza az ürgék megtelepedését. Meghökkenítő, hogy a gyakran több kifutópályán, néhány perces időközökkel fel- és leszálló repülőgépek, melyek nagy robajjal futnak végig a földön, és csörlőket szállító autók, és a gyakran nagy számú gyalogos személyzet sem jelent akkora zavarást számukra, hogy ezért elvándoroljanak. Azok a repülőterek, amelyeken nem élnek

egy ürgekolónia akár két éven belül tökéletesen kipusztulhat. Előnyben részesíti a sík, nagy kiterjedésű, alföldi gyepterületeket, a homokos és löszös, kevésbé kötött talajokat, de hegyi legelőkön, sőt esetenként akár köves talajon is előfordul. Macedóniában például egészen 2200 m-es tengerszint feletti magasságig is felhúzódik.

A faj, bár nagyrészt országos elterjedésű, de állományaik területi eloszlására a mozaikosság jellemző. A szétdarabolódott élőhelyek miatt az egymással nem összefüggő töredékállományai között megszűnik a kapcsolat, így egy lokális kipusztulás esetén a szomszédos állományból már nem tud vissza-települni. Ezek a fragmentálódott mikropopulációk nagyságrendileg 50 – és nagyon ritkán 10 000 – egyedet számlálhatnak. A szélesebb elterjedésüket nem csupán a gyeptársulásai szétdarabolódása, az ökológiai folyások hiánya, a legeltetés, kaszálás felhagyása, hanem az egyre gyakoribb özvívyszerű esőzések és belvizek is gátolják. Sajnos az ürgék nagyon rosszul viselik, ha üregeik vízzel telítődnek és ilyenkor vagy átáznak és meghűlnek, vagy egyszerűen a járatrendszerükben

ÜRGESORS

Ürgéből van hidegvérű, olyan, mint egy maffiózó, nulla fokra le van hűlve, mozdulatlan ürgetorzó.

Heverész a föld mélyében, elásta magát tavaszra, alszik, mint egy minimedve, mely éppen csak egy araszka.

Országunk nem épp Alaszka, a telet meg lehet úszni, az ürgevér hamar felforr, az ürgefog magot pusztít.

Az ürget meg csak pusztítja lent a görény, fentről sólyom... Reszkethet az ürgeféle! Menedékbe hogy osonjon?

Hogy osonjon? Mi se könnyebb! Földben cikáz alagútja, hosszú járat, szűk bejárat, ez a sztori le van futva. Védve is van már az ürge, reméljük, hogy egy se hull el, kétszázötvenezer forint egy együrgés ürgeburger.

Lackfi János

megfulladnak. Egy gyors tavaszi hóolvadás, vagy heves esőzés miatti magas talajvízszint akár a teljes állomány pusztulását okozhatja. A csapadékvíz miatti kiöntés elkerülése, illetve a ragadozók elleni védekezés miatt, a magaslatokon,

stabil ürgekolóniának ad otthont már régóta. A meccsek alkalmával azonban inkább letről szurkolnak a csapatoknak az ürgegyűlések, mintsem a felszínről szemlélnék, nehogy egy jól ívelt lövés eltalálja kíváncsian szemlélődő fejüket.

2015-ben az „év emlőse” az ürge!

A VADONLESŐ Program, a támogató szakmai szervezetekkel egyeztetve, 2015-ben másod ízben hirdette meg az „év emlőse” rendezvénysorozatot, mely minden évben más és más őshonos emlősállatunkra irányítja a figyelmet, elősegítve azok jobb megismerését és hatékonyabb védelmét.

Az „év emlőse” program második faja az ürge (*Spermophilus citellus*) lett. Miért esett a választásunk éppen Petőfi Sándor „fürgé ürge”-jére?

A rendezvénysorozatunk keretében nem csupán a figyelmet szeretnénk erre a különösen értékes emlősünkre irányítani, hanem gyakorlati védelmüket szorgalmazó, elterjedésüket részletesebben felderítő programokat is indítunk országsszerte. A legelő, kaszálók és füves repülőterek (mely utóbbiak gyakran jelentős ürgeállományt rejtnek) ürgebarát kezelésének elterjesztésével biztonságosabb fennmaradásukat szorgalmazzuk. De Petőfi költeménye nyomán felkértünk 11 kortárs költőt arra, hogy a magyar irodalom új „ürge versekkel” gazdagodjon. Egész kolóniányi ürgevers bukkanat felszínre: több mint tíz, kortárs költőnk által írt ürgeverssel gazdagodtunk! A versek közt vannak játékosabbak, tudományosabbak, énekesebbek, elvontabbak, szomorúbbak, viccesebbek és érzelmebbek, tükrözve költőjük személyiségét, hangulatát. Rádásul minden vers minden olvasóban más

és más képeket, érzéseket idéz fel, melyeket eltérő módokon lehet papírra vetni egy-egy illusztrációban. Ezen költemények illusztrálására országos szintű gyerekrajz pályázatot hirdettünk „VERsengő ürgeképek” címmel, valamint „Ürgefütty” címen meghirdetett glosszáíró versenyt is a gimnazisták számára. A pályázatok befogadását, bírálatát és jutalmazását a nemzeti-park-igazgatóságok végzik.

A legjobb alkotások 2015 novemberében a Magyar Természettudományi Múzeumban, egy országos gálaműsor keretében, neves előadóművészek, többek között Für Anikó, Navratil Andrea, Gryllus Vilmos, Galkó Balázs, Kálloy Molnár Péter, Róka Szabolcs által színpadon is bemutatásra kerülnek.

A Fővárosi Állat- és Növénykert ad otthon november 3-án, a Magyar Tudomány Napja alkalmából egy tudományos konferenciának is, mely a hazai ürgepopulációk hosszú távú megőrzésének tudományos kérdéseit vitatja meg hazai és külföldi szakemberek részvételével.

Az „Év emlőse” programmal kapcsolatos további információk a www.vadonleso.hu honlapon és a VADONLESŐ facebook oldalon (<https://www.facebook.com/vadonleso/>) és facebook csoportban (<https://www.facebook.com/groups/vadonleso/>) érhetők el.

Hazánkban az ürgetelepítéseknek évtizedek óta léteznek alaposan kidolgozott, részletes szakmai programja. Nem csupán a faj megőrsítését célozzák ezek a sok esetben jelentős uniós támogatással is rendelkező programok, hanem a ragadozó madarak táplálékláncának gazdagítását, ezáltal ezen fajok megtelepedését, megerősítését célozzák. Ilyen a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság által koordinált, számos szakmai szervezetet magába foglaló „A veszélyeztetett parlagi sas és a kerecsenyólyom populációk zsákmánybázisának biztosítása a Kárpát-medencében” című, 2015-ben indult európai uniós LIFE+ program is.

A 15 éve, Európában is úttörő jellegű Nemzeti Biodiverzitásmonitorozó Rendszer egyik célfaja az ürge, melynek országos szintű monitorozása alapozza meg azt, hogy viszonylag jó biztonsággal nyomon tudjuk követni állományaik változását. A programban kidolgozott protokoll alapján egy-egy területen az ürgegyűk számítását a szakemberek, valamint az önkéntesek, valamint az ürgegyűk számából ugyan nem lehet pontosan kiszámolni, hány állat is él egy adott területen, de a lyukak megnyitási számának száma jól mutatja évről évre egy-egy populáció ingadozását vagy éppen stabilitását.

De az ürgek hazai elterjedésének feltérképezésébe és állományaik lokális szintű nyomon-követésébe bárki bekapcsolódhat, hiszen a Földművelésügyi Minisztérium Természetmegőrzési Főosztályának 2009-ben indított VADONLESŐ programja (www.vadonleso.hu) internetes felületén egy Google Map térképen pontosan meg tudjuk jeleníteni a látott ürgeket. Ezek az adatok, egy szakmai ellenőrzést követően bekerülnek a legnagyobb természetvédelmi információs rendszerbe (TIR), megalapozva, elősegítve a faj megőrsését.

Bakó Botond, Vácz Olivér

Emlékezés a Természettudományi Múzeum elpusztult Állattárára

Egykor és most

© Lelkes István

Karvalypreparátum alapján készített festmény
Lent: Kittenberger Kálmán

GYERMEKKOROM ÓTA ÉRDEKEL a természet világa. Ebben döntő szerepe volt Herman Ottó „A madarak hasznáról és káráról” című könyvének, családi könyvtárunk becses kincsének. Édesapám – látva ez irányú érdeklődésemet – rendszeresen megajándékozott növényekről és állatokról szóló szakkönyvekkel, majd második gimnazista koromban összehozott Andor Lóránd grafikus kollégájával, aki a Természettudományi Múzeumnál dolgozott. Neki köszönhetem, hogy 1953 nyarán két hónapig – fizetés nélkül ugyan – a múzeum Állattárának Baross utcai épületébe kerülhettem a preparátor műhelybe, ahol megismerkedhettem ezzel a különleges mesterséggel.

A Baross utcai épület akkor még hiánytalanul őrizte óriási gyűjteményét. Mint tudott, a Madártani Intézet gyűjteménye Budapest

1944-es ostromakor teljesen megsemmisült. Szerencsére a Természettudományi Múzeum a hazai madárfaunából is hatalmas anyaggal rendelkezett, így a háborús veszteség nem okozott végzetes kárt a magyar ornitológiának.

Bár nem volt megszabott munkaidőm, reggel már korán megjelentem a preparátor műhelyben és mindaddig ott voltam – sokszor munkaidőn túl is – amíg ott dolgoztam. A preparátorok (kiváló szakemberek!) nagy szeretettel oktattak, én pedig szépen haladtam előre ebben a különleges mesterségben.

Volt a múzeumnak házi könyvtára is, ahol kedvemre töltekezhettem a gazdag szakirodalommal.

Akkoriban a Rákosi-diktatúra idejét éltük, amikor nagyon kellett vigyázni minden kiejtett szóra és minden megnyilvánulásra. A múzeum hátsó udvarában lévő preparátor műhely azonban külön-

leges oázisnak számított. Ott nyíltan kritizálták, sőt szidták a rendszert, anélkül, hogy bármi következménye lett volna. Ennek oka az volt, hogy oda csak kevesen látogattak el, akik pedig betértek, azokban meg lehetett bízni.

A leggyakoribb vendég Kittenberger Kálmán volt, a neves Afrika vadász, akinek hatalmas gyűjteményét őrizte a múzeum.

Rendkívül művelt, sokoldalúan tájékozott ember volt, aki tökéletesen eligazodott a politikában is. Hetenként kétszer-háromszor bejött Pestre nagymarosi otthonából és ilyenkor tiszteletét tette a preparátoroknál is.

Soha nem tett lakatot a szájára: ő, aki nem félt a legveszedelmesebb afrikai nagyvadaktól, nem félt a Rákosi-rendszerrel szemben. Hátborzongóan hallgattuk, amikor egy alkalommal elmesélte, miként vesztette el egyik ujját egy rátámadó oroszlánnal való élet-halál küzdelemben. Egy alkalommal azt is elmagyarázta, miért kell elpusztulnia minden diktatúrának, így a Rákosi-rendszernek is.

Többször megfordult a műhelyben Molnár Gábor, a neves kutató, aki Dél-Amerikában baleset során vesztette el szeme világát. Egy szép fiatal lány kísérte. Ő is nagyon sokoldalú ember volt, kiváló humorú, kellemes társalgó.

Szinte napi vendég volt a mindig vidám Topál György, a „denevérek atyja”, akiről jól sikerült karikatúrát is rajzoltam. Neki köszönhetem, hogy később több barlangi túrán is részt vehettem a „bőregereket” kutatva.

Hogy ottlétem alatt rajtuk kívül fordult-e meg más neves ember is ott, mialatt két héten keresztül a második emeleti Madár Osztályon dolgoztunk a kedves öreg Fischer bácsival, nem tudom. Ő említette, hogy ritkán a neves író: Fekete István – aki akkoriban teljesen

mellőzött volt – el szokott látogatni a múzeumba, de sajnos, találgatnom nem sikerült vele.

Széchenyi Zsigmond, a másik híres Afrika-vadász mint „osztályidegen” nem léphetett be a múzeum épületébe, amely pedig sok trófeáját őrizte. Csak a gyűjtemények 1956-

Kabasólyom-preparátum

© Lelkes István

os megsemmisülése után lett rá szükség, hogy az újbóli gyűjtés céljából Afrikába küldött expedícióknak szakértő vezetője legyen. Mint akkoriban nevetve mondogatta: – „Csak azért lett most rám újra szükség, mert a pártiskolán nem tanítják az elvtársaknak, hogy kell oroszlánt löni!”

Vajon még hány kiváló ember lehetett akkoriban, aki nem mehetett a múzeum közelébe?

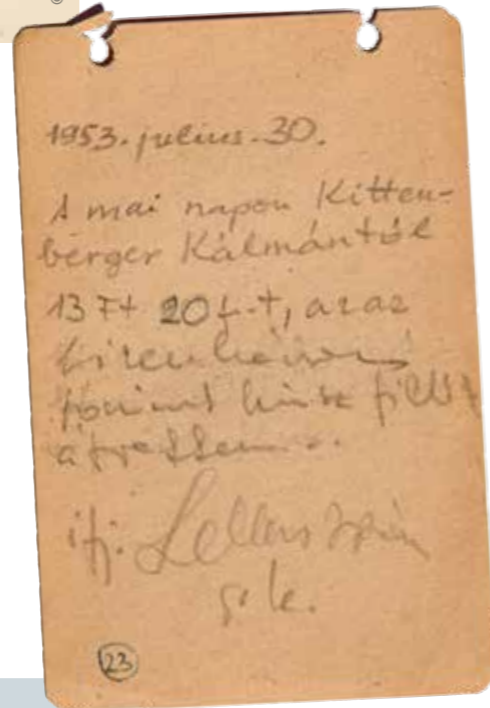
Nevezetes munkát kaptunk, amikor Homoki Nagy István a „Kék vércsék erdejében” című filmjét forgatta. Trükkfelvételekhez kel-

Balra: Széchenyi Zsigmond
A lapszálon: Fekete István
Jobbra: A nevezetes átvételi elismervény

lett néhány kékvércsét kitömni – a filmen aztán felismertem, hol szerepeltek az élő madarak helyett.

Kittenberger Kálmánnal való találkozásaimnak mindmáig őrzöm egy – az akkori időkre jellemző – becses bizonyítékát. A Rákosi-érában rendkívül rossz volt a közellátás és a legalapvetőbb élelmiszerekben is állandó hiány mutatkozott. Egy alkalommal Kálmán bácsi arról panaszkodott, hogy hetek óta nem tud vajot szerezni. Én, aki Csepelen laktam, mondtam, hogy ott, mint kiemelt munkáskerületben lehet vajot kapni. Rögtön meg is kért, vegyek neki két csomaggal. Átadott 13 forint 20 fillért – annyi volt akkor két csomag vaj ára – én pedig két példányban elismervényt írtam, amelynek egyik példányát ma is őrzöm és ezennel közre is adom.

A preparátor műhely egyébként rendszeresen ellátott bennünket az akkoriban igencsak nélkülözött hússal. Olyan – preparálásra beérkezett – állatok húsát is megették az ott dolgozók, amelyeket ma senki sem tenne a fazekába. Volt viszont néha ritka különlegesség is: egy alkalommal az Állatkertben két szajga (más néven tatárantilop) bika összeverekedett és az egyik elpusztult. Én is kaptam a húsból, amiből fokhagymával megtűzdelve felséges családi ebéd lett!

De térjünk vissza a múzeum Állattárának gyűjteményeire. Fischer bácsi megmutatott nekem mindent a pincétől a padlásig. Micsoda elképzelhetetlen gazdagság volt ott!

Az első emeleten voltak a halak, a hullók és a kételtűek. Csak azért emelem ki őket, mert 1956-ban épp ide lőtt be egy szovjet tank. Negyvenezer liter alkohol kapott lángra és okozta azt a tüzet, amely az épületben lévő teljes gyűjteményt – az Emlősosztály kis részének kivételével – megsemmisítette...

Én két hétig dolgozhattam a második emeleti Madárosztályon, amelynek hatvanezres gyűjteménye volt.

E két heti munka egyetlen célja az volt, hogy a fiókokban elhelyezett „börbe tömött”, azaz testhez szorított szárnyal hátukra fektetett, üvegszemek nélküli madarak hasán – ahol a preparátorok a vágást ejtették – az esetlegesen megjelent sárga zsírt benzines vattával letisztítsuk, nehogy a zsírsav a bőrt kikezdi.

A madarak nevét, az elejtés helyét és idejét kis cédula mutatta. A legrégebbi dátumot egy hazai sirályon találtam: 1842.

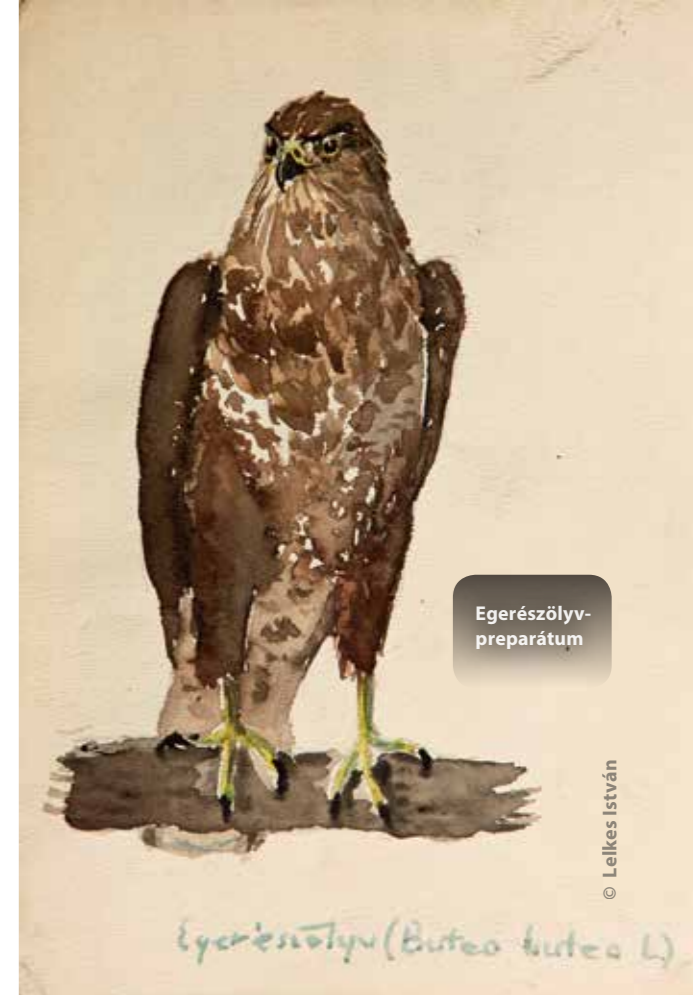
A hazai fajokon kívül a világ minden tájáról voltak ott madarak: távoli kontinensek színes csodái, kolibrik, paradicsommadarak – elmondhatatlan gazdagsága a Teremtés szín pompájának!

Természetesen voltak élethű pózokban kitömött példányok is. A hatalmas térben óriási szekrények végelethatatlan sora őrizte a tudomány számára a száz évnél is régebben megkezdett szisztematikus gyűjtés eredményeit, többek között mintegy huszonkétezer tojást.

Volt ott egy kis szoba, amelyben egy különleges ember dolgozott: dr. Greschik Jenő. Világszerte ismert tudós volt, csak a tudományak élő, visszahúzódó alkata. Bár mely csontdarabkáról megmondta, milyen madaré, de – az ottaniak mesélték – terepen képtelen volt a ritkább fajokat felismerni.

Egy másik csöpp helyen két ember osztozott: Horváth Lajos, a Madárosztály vezetője és Homoki Nagy István, akinek ott sorakoztak tasakokba rendezett filmnegatívjai.

Mint említettem, 1956-ban szinte minden a lángok martaléka lett. A Madárosztály teljes anyaga megsemmisült...

Egerészólyv-preparátum

© Lelkes István

A Természettudományi Múzeum egyik dolgozószobája a tűz pusztítása után

Egy, az oltásban segédkező idős tüzoltó azt mondta, hogy ilyen tüzet még nem látott. A hőálló klinkertéglák folytak a pokoli hőségben, a kilincsek helyét megdermedt réz-tócsák mutatták a padlón, de ugyanilyen megszárdult acél-tócsaként látta viszont egykori vadászpuskáját Horváth Lajos.

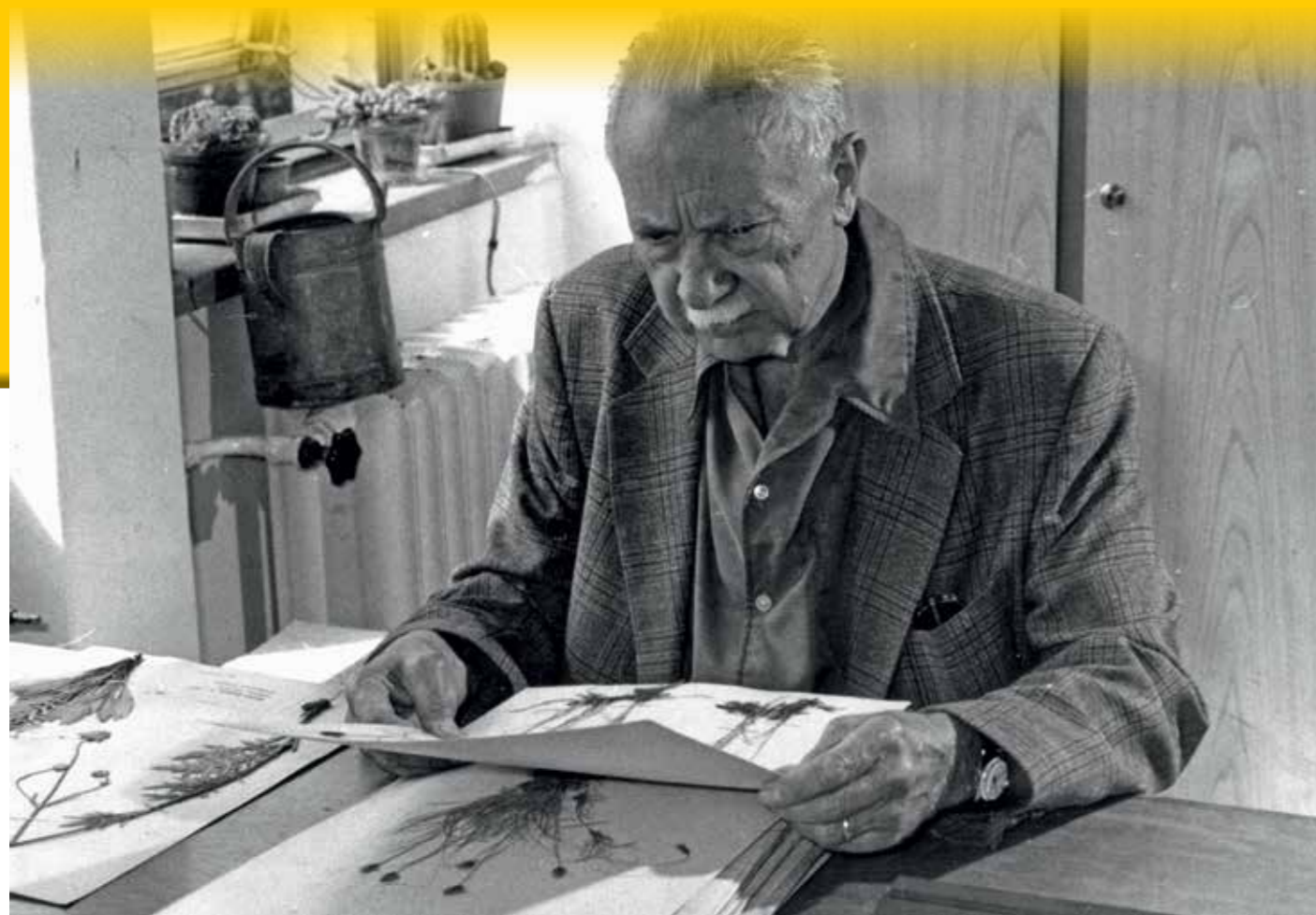
Kittenberger Kálmánt porig sújtotta a múzeumi anyag pusztulása. Küzdelmes, odaadó munkájának teljes anyaga semmisült meg. Búskomorságba esett és rövidesen meghalt.

Tudomásom szerint a múzeumi osztályokról nem maradtak részletes fényképdokumentumok, így csak a még élők emlékezete őrzi őket, azoké, akik még látták azt a kincset.

Az 1970-es években hazai ragadozó madaraink röpfázisait ábrázoló temperaképeim készítéséhez felkerestem az Állattár Baross utcai épületében a Madárosztályt is. Szomorú látogatás volt, amikor összevethettem a múltat és a megmaradt nyomait. Már csak emlékezetem őrzi e hajdani Eldorádó örökre eltűnt, elképzelhetlenül gazdag képét...

Lelkes István

Siroki Zoltán emlékezete

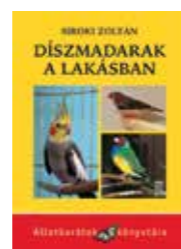

SIROKI ZOLTÁN, magyar ornitológus – így kezdődnek a professzoról szóló életrajzi írások, de ez a megjelölés nem fedi le azt a tudást és tevékenységi kört, amelyben Siroki Zoltán, a határainkon túl is megbecsült professzor tájékozott volt. Kiadatlan önéletrajzi írásában a következőket olvashatjuk: „Az emberek általában valamilyen csillagzat alatt születnek. Nálam másképpen történt. 1906. július 25-én Budán a Csalogány utcában láttam meg a napvilágot. Én tehát a fülemüle égése alatt születtem, és ez a tény befolyásolta egész életemet. Nálam a természet szeretete örökletes tulajdonság.”

Gyermekkorra meghatározó eleme, hogy édesapja a lakásában kalitkákban és röpdében tartott olyan egzotikus madarakat, amelyekkel akkoriban ritkán lehetett találkozni. Valószínű, hogy jogász végzettségű édesapjának, Dr. Schmitt Béla statisztikai tanácsosnak is volt lehetősége díszma-

dártartással foglalkozó könyvet adni Zoltán fia kezébe, azon kívül, hogy az élővilág, és ezen belül különösen a madarak iránti szenvedélyes érdeklődést már a génjeivel átadta fiának. Schmitt Zoltán – az ajánlott magyarosítás után Siroki Zoltán – munkássága óta azonban szinte kötelező darab a családi könyvespolcokon az öt kiadást megért *Díszmadarak a lakásban* című hiánypótló könyve, amely a magyar nyelven íródott legteljesebb mű ebben a témában, és több, mint 120 egzotikus díszmadár leírását közli és ad tartásukhoz útmutatót.

Siroki Zoltán magas, bajuszos, jellegzetes öltözképről messziről felismerhető ember volt. Magasszárú cipőt, térdzoknit, bricsesz nadrágot hordott, barna aktatáskájával járt. „Tiszta, nyílt tekintete, kék szeme, barátságos mosolya, az egész lényéből áradó finomság tökéletesen fedte azt a képet, amelyet könyve alapján kialakítottam róla magamnak: a madarak atyja.” – írja róla

Taar Ferenc 1981-ben. Derűs, kiegyensúlyozott emberként azzal a isteni áldással élt, hogy foglalkozása azonos volt a hobbijával. Tanszéki irodáját kedvenc kaktuszai díszítették, és madarainak csivitelése tette vidámmá. Széleskörű baráti kapcsolatokat ápolt és kiterjedt levelezése volt. Szabadidejében gazdagította tojásgyűjteményét, rovarokat preparált, növényeket préselt. Mindezeket igen türelmesen tette. Nagyon szerette a komolyzenét, tehetséges rajzoló volt, szépen zongorázott és hegedült. Dienes Mihályné Siroki Hedvig így emlékezik saját gyermekkorára: „A Kiszegyesi úti szülői ház egyik szobájában közel kétszáz különböző madár élt. Tízéves koromtól édesapámmal gyűrűző-, sasfészek-kihelyező táborokba, gyűjtőutakra jártam... Otthonunk mindenki előtt nyitva állt, naponta jöttek megcsodálni rovar- és tojásgyűjteményét, herbáriumát.”

Siroki Zoltán természetismereti tájékozottsága már kisiskolásként

megmutatkozott: „Második elemista voltam, amikor tanító néniink egy kitömött madarat hozott az órára, és magyarázta, hogy az egy vörösbegy, mert egész alsó része szép piros volt. Otthon nagy indignálódva meséltem apámnak, hogy a tanító néni nem ismeri a vörösbegyét, mert helyette egy hím süvöltőt mutatott.”

Érettségi után a Budapesti Agrártudományi Egyetemre iratkozott. Egyetemi éveiben lepkéket és bogarakat gyűjtött, és 1929-ig évente 3–4 hónapot dolgozott Washingtoni Rovartani Állomás által szervezett, a gypjaslepke (*Limantria dispar* L.) parazitáinak gyűjtését célzó kutatásban. 1938-ban tanári oklevelet is szerzett, azután a Jászberényi Alsófokú Mezőgazdasági Szakiskolába nyert kinevezést, ezzel indult pedagógiai pályája. 1938-ban áthelyezték a Mosonmagyaróvári Gazdasági Akadémia Biológiai Tanszékére, majd a következő év elején a kassai Magyar Királyi Középfokú Gazdasági Tanintézetbe került, ahol növénytant, állattant és növényvédelmet tanított. Kassán vezetője volt a helyi Növényegészségügyi Körzetnek is. A növények iránti érdeklődése ekkortól kezd mélyebb nyomot hagyni az utókor számára:

ebben az évben fogott növénygyűjtéshez, hogy „hiányos botanikai ismereteimet mielőbb kiegészíthessem.” Gyűjtési aktivitása ekkortól az 1940-es és 1950-es években a legmagasabb, amely átlagosan eléri az évi 500 példányt, később pedig 100-200 példány gyűjtése jellemző évente. A növényhatározásban a kassai akadémia hajdani tanárának, Rapaics Rajmund herbáriumára támaszkodott, és amely példányokkal nem boldogult, azokat Jávorka Sándornak küldte el. Jávorkát érdekelte Kassa környékének és a Kajsói-havasoknak a flórája, és szívesen segített Siroki Zoltánnak a pár év alatt nagy gyűjtemény gyarapodott herbáriumi anyag identifikálásában. A kassai évekről ő maga úgy vallja, hogy élete legboldogabb öt éve volt. 1942-ben nősült meg, 3 lánya (Hedvig, Ágnes és Erzsébet) született, a két idősebb még Kassán.

A második világháború vége gyökeres változást hozott az életében. Mivel a kassai akadémia igazgatója engedélyt kapott, hogy családjával Budapesten maradjon, helyettesként Siroki Zoltán döntött arról, hogy a tangazdaság állatállományát nem hajtják el lábön Magyaróvár felé, a rendelkezés ellenére. Így csupán a józan észre hallgatva, részt vett az ellenállási mozgalomban, ugyanakkor a kassai volt az egyetlen tanintézet az országban, amely sértetlenül vészelte át a háború eseményeit. 1945-ben a csehszlovák hatóságok kiutasították az országból, így két apró leányával, egy gyerekocsival és egy kosár ruhaneművel szekéren indultak el az anyaország felé. A bogárgyűjtemény és a herbárium ideiglenesen Siroki feleségének nevelőanyjánál, Kassán maradt, 1947-ben került vissza tulajdonosához. Az anyaországban először

a debreceni Középfokú Tanintézetbe jelentkezett, ahol a biológiai tárgyakat oktatta. 1950-ben a budapesti Agrártudományi Egyetem Növény-tani Tanszékére nevezték ki egyetemi docensi beosztásban. Itt dolgozott három éven át, majd a családjától való távollét miatt kérte visszahelyezését a debreceni technikumhoz. 1953-ban megbízást kapott a Debrecenben létesítendő Mezőgazdasági Akadémia Biológiai Tanszékének megszervezésére, főiskolai tanárként. Később, mikor az intézmény egyetemi rangot kapott, visszakapta egyetemi docensi címét, 63 éves koráig. Nyugdíjazása után tudományos tanácsadóként havi 60 órában dolgozott tovább. Ebben a minőségében mélyedt el a Tanszék növényanyagának feldolgozásában, amely ebben az időszakban nagy lendülettel gazdagodott: Siroki Zoltán, és utódja, Mándy György befogadta a hajdani Vetőmagvizsgáló Állomás egész herbáriumát, amely Degen Árpád igazgatósága alatt készült, és az egész Kárpát-medencéből tartalmaz példányokat.

Több mint 100 közleményéből 73 egzotikus díszmadarak tartásával és tenyésztésével foglalkozik, de botanikával kapcsolatos tevékenységére is jellemző az éleslátás. Növénygyűjteményét a Debreceni Egyetem őrzi, az *Index Herbariorum* nyilvántartásban „DE” kóddal jelölt gyűjtemény részeként. Rovargyűjteményét a DE Természetvédelmi Állattani és Vadgaz-

dálkodási Tanszéke, tojásgyűjteményét a Déri Múzeum őrzi (ezt részletesen bemutatja Haraszthy László közelmúltban megjelent, a hazai tojásgyűjteményeket feldolgozó kötete). Elnöke volt a Debreceni és az Országos Díszmadártenyésztő Egyesületnek. Ebből adódóan számos előadást tartott a kiállításokon is, és egyéb meghívásoknak is mindenkor eleget tett. Madarai-val rendszeresen nyert oklevelet. Német nyelvtudása lehetővé tette,

hogyan németül is publikáljon és szakmai ismereteit szakkönyvek fordításával is gazdagíthatta. Kapcsolatait folyamatosan szélesítette, számos külföldi rendezvényen meghívott előadóként szerepelt.

Az 1976-ban megjelent könyve rövid idő alatt elfogyott, a Mezőgazdasági Kiadó 1990-ben jelentette meg a második kiadást. A Siroki család a második kiadás szerzői jogdíjából alapítványt hozott létre,

és 1993 óta egy arra érdemes madarász Siroki-díjjal járó vándorszerleget tudhat magáénak.

Siroki Zoltán 1970-ig látta el tanszékvezetői feladatait a Debreceni Agrártudományi Egyetemen. 80 éves korában az intézmény „Pro Universitate” emlékéremmel ismerte el érdemeit. 1987-ben, 81 éves korában hunyt el. Tanári oklevelét, leckeönyvét a Debreceni Egyetem Agrártudományi Központjának Intézménytörténeti Kiállítása őrzi.

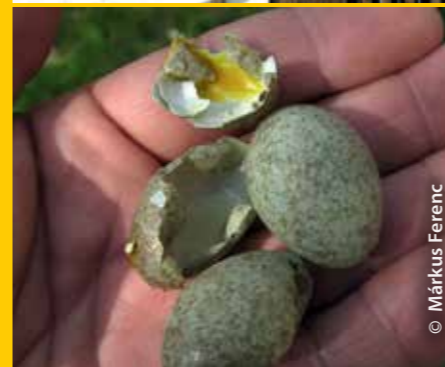
Mindazok, akik Siroki Zoltánt ismerhették, kiemelik példaértékű emberi nagyságát és segítőkészségét, hogy megkülönböztetés nélkül válszolt minden megkeresésre, és őszintén tudott örülni mások sikereinek. Életét saját maga így summázta: „A család és a napi oktatómunka mellett életemet négy dolog, mondhatnám négy szenvedély töltötte ki: a madarak, a bogarak, a sáskák és a növények világa”.

Köszönjük Siroki Zoltán lányainak, Siroki Hedvignek, Siroki Ágnesnek, és Siroki Erzsébetnek, valamint Lovas Mártonnak és Tóth Oszkárnak az életrajzi dokumentumokat és adatközléseket.

Liszes-Szabó Zsuzsa

Jelen cikk a *Kitaibelia* folyóiratban megjelent részletes életrajz rövidített változata, a teljes megemlékezés elolvasható a szaklap Siroki-emlékszámban, amely letölthető a *Kitaibelia* honlapjáról: kitaibelia.unideb.hu

Madártani Tájékoztató

© Márkus Ferenc

© Kovács Sándor

© Szádvány Gyula

Szajkó különös fészkelési kísérlete

Szajkó (*Garrulus glandarius*) nem példátlan, de igen ritka fészkelési kísérletét tapasztaltam 2015. április 21-én az Őrség egyik legkisebb településén, Kerkáskápolnán. A madarak hagyományos, csak időszakosan használt paraszti porta pajtájának ereszé alá építettek fészket. A fészket alaposan csak április 27-én vizsgáltam meg, amikor távcsővel észleltem, hogy közvetlenül a fészkek alatt a fehérre meszelt falon tojáscsorgás nyoma látható, amiből arra gyanakodtam, hogy azt kirabolták. A vékony és száraz, zuzmókkal borított gallyakból készült kissé zilált 300 mm átmérőjű, 200 mm magas fészkekalap a földtől mért 4 méter magasságban egy keresztgerenda és egy támasztó lécz között épült. 100 mm átmérőjű, 50 mm mélységű csésze belseje egyre vékonyabb ágacskákból, száraz gyökerekből készült, és lószőrrel volt kibélelve. A fészkekben három – madárcsőr által – kivágott és egy ép friss tojás volt, amelyeket csak úgy tudtam lefotózni a lefutó tető miatt, ha azokat kivettem. A fészkekről szarka, dolmányos varjú, vagy másik szajkó lehetett.

Márkus Ferenc

Ezüstfenyőn fészkelő barázdabillegető

Május első hetében figyeltem fel hartai házunk szomszédságában madárfiókák eleséggéző hangjára. Először azt hittem, hogy a kihelyezett mesterséges odúban kikeltek a kiscinkék. Napokkal később észleltem először egy felnőtt barázdabillegetőt (*Motacilla alba*), amint lószűnyoggal a csőrében eltűnt a fenyőágak között. Néhány másodperc múlva az eleséggéző fiókák hangját hallottam, majd nem telt bele fél perc, és a hím barázdabillegető – fiókáktól származó ürülékkel a csőrében – távozott a fenyőágak közül. Tehát ez a madár – immár bizonyítottan – fészkelhet fenyőfán is! Több mint 30 éves madarászkodásom alatt ilyen szokatlan költéssel még nem találkoztam ennél a fajnál, és a szakirodalomban sem találtam ehhez hasonló adatot, pedig ez a faj emberek szomszédságában a legkülönfélébb létesítményekben megtelepedhet. A fészkek elhelyezkedése: ezüstfenyőn, viszonylag közel a törzshöz, sűrű ágak között, mintegy 5 méter magasan. A fészkekben 4 fiókát neveltek a billegetők.

Kovács Sándor

Fecskefészkek – lopótökökből

A tavasz közeledtével – a fecskék hazaérkezése előtt – lopótökökből készítettem 12 mesterséges fészket molnárfecskék (*Delichon urbicum*) részére, egy 15 centiméter széles deszkára. Ezt két fordítás facsavarral szereltem fel, így a mesterséges fészkelőhelyet egy mozdulattal le lehet venni és kitakarítani, amikor a madarak a szaporodási időt követően elköltöznek. Száraz költési időszak esetén, amikor kevesebb szárnyerő (a fecskéknek fészkekanyagot biztosító) hely áll rendelkezésre, nagy előny az emberek nyújtotta műfészkek, és ezek segítségével sok fecskepar egy széken akár két-szer is fiókákat nevelhet. A szétfűrészelt lopótököket faipari ragasztóval rögzítettem. Tapasztalataim szerint a lopótökökből készített műfészkeket nagyon szeretik a molnárfecskék.

Szádvány Gyula

© Kókay Szabolcs

Az átalakulás csodája – óriás énekeskabócák rajzása

Ami nem
madár

AKABÓCÁK (Cicadina) mintegy 30000 ismert fajukkal az egész Földön elterjedt rovarcsoport. Testméretük 2 mm-től 8 cm-ig terjed, de többségük nem éri el az 1 cm-t. Az imágók szinte kizárólag növényi nedvekkel táplálkoznak, amihez szűrő-szívó szájszervükkel, a szipókával jutnak hozzá. Zömök testalkatúak, fejük széles alappal illeszkedve torukhoz, szinte mozgáshatálatlan. Érdekességük, hogy két, oldalt álló összetett szemükön kívül 2-3 pontszemet is viselnek fejtető helyzetben. Lárvaik rejtett életet élnek, 0,3-2,5 méteres mélységben gyökérnedvekkel táplálkoznak.

Egyik legismertebb csoportjuk az énekes kabócák (Cicadidae) családja, amelyek hangadó rovarok, fajra jellemző énekük általában 2000-10000 Hz között szól, de néhány fajé ennél is magasabb, az emberi fül számára már nem hallható frekvenciájú. Zömmel a trópusokat benépesítő 1600 fajuk közül Európában még több tucat, Magyarországon pedig öt

fordul elő. Utóbbiak közül, 4 cm-t is elérő természetével legnagyobb az óriás énekeskabóca (*Tibicina haematodes*), amelynek valószínűleg sokan hallották már nyár közepén zengő, éles *kri-kri-kriiiiiiii* hangját, a rovar mégis kevesen ismerik. A mediterrán tájakat felidéző hangjától szinte rezeg a levegő, különösen, ha sok példány összehangolt kórusa zengi

A kabócák összehangolt megjelenése számos rovaréhoz hasonlóan sok előnyvel jár a faj fennmaradása szempontjából

diadalmas énekét. Ez a faj őshonos Magyarországon, az utóbbi években azonban egyre több helyen bukkan fel, terjedni látszik.

2013-ban június 20. körül lehetett hallani az első példányokat, és abban a szerencsében volt részem, hogy megfigyelhettem, amint lárvaőrükből előbújnak a kifejlett kabócák. Balatonfüreden, a meleg, száraz Kiserdőben néhány napig

© Tamás Júlia és Csontos Péter felvételei

tartott az a folyamat, amíg az összes állat fejlődése befejeződött. A jelenségre a fák kérgén, ágakon, leveleken csüngő üres lárvaőrök hívták fel a figyelmet. Késő este az erdő talajából előmászta a lárva, amelyek addig a fák gyökerének nedveit szívogattak éltek. Felkapaszkodtak egy alkalmas helyre, ami igen változatos volt: 10 centimétertől a 3-4 méterig mindenféle magasságban, többféle fán, sőt akár fából készült információs tábla oszlopán is találkoztunk velük. Az állat alaposan megkapaszkodik, ásásra is alkalmas karmait beakasztja valamilyen felszíni egyenetlenségbe, és ezután megkezdődik a vedlés. A lárvaőr a hátán nyílik fel, itt tör utat magának a kifejlett rovar, aminek először a háta és a feje, majd fokozatosan a teste többi része bukkan elő. A szárnyak kezdetben felgöngyöltek, de hamarosan kismulnak, és kékes-zöldes ereszükkel lélegzetelállítóan szép látványt nyújtanak. A változás ezután már nem olyan látványos: néhány óra alatt a rovar kitinváza megszilárdul, szárnya repülésre alkalmassá válik, és eközben színe fokozatosan megváltozik. Hajnalra a szín-

pompás állat helyén egy sötétebb, barna-vörös-fekete színű és a fák kérgének mintázatába szinte észrevehetetlenül beleolvadó rovarot találunk. Majd mikor pirkadni kezd, a frissen kelt állatok felröppennek a magas lombkoronába, s mire a rájuk vadászó énekesmadarak felébrednek, a vedlés folyamatának már vége. A kifejlett énekeskabóca igen jól lát és rövid távon gyorsan és erőteljesen repül – nem könnyű préda.

Nagyon érdekes volt megfigyelni ezeket az állatokat. A színük, testük mintázata, nagy barna szemük megkapóan szép volt közelről

© Csiby Mihály festményei

nézve. Volt valami megfoghatatlan eltökéltség a lárva összehangolt mozgásában: történjék akármi, most ki *kell* bújniuk! Az előbukkanó rovarok pedig kezdetben olyan törékenyek, sérülékenyek. Majd megszilárdulnak, és végleg otthagyták egy merőben más életforma burkát: levedlett lárvaőrüket.

A kabócák összehangolt megjelenése számos rovaréhoz hasonlóan sok előnyvel jár a faj fennmaradása szempontjából: a példányok ugyanabban az időpontban aktívak, így könnyen találnak maguknak párt. A rengeteg „potenciális préda” megjelenésére az énekesmadarak nem tudnak olyan gyorsan reagálni, hogy kimondottan kabócák zsákmányolására álljanak rá, így a veszteség kisebb, mint ha elnyújtottan érkeznének az erdőbe a „kész” kabócák. Ennek a stratégiának a legkifejezettebb példája az Észak-Amerikában élő tizenhétéves kabóca (*Tibicina septemdecim*), amelynek 17 éves periódusidővel bekövetkező tömeges rajzását már az indiánok is jól ismerték. Ritkábban említett érdekesség, hogy ennek a fajnak az USA déli államaiban - vélhetően a kedvezőbb időjárás hatására - kialakult egy gyorsabban kifejlődő változata, amely 13 évenként rajzik. Ezt az állatot *T. tredicim* néven önálló fajnak is tekintik.

A hím énekes kabócák messze zengő hangja a párválasztást szolgálja; kórusuk összehangolt megszólalását és hirtelen elhallgatását az állati kommunikációval foglalkozó szakemberek vizsgálják.

Tamás Júlia

Megkezdte működését a jászvári Saskőzpont

Környezeti nevelés

ÜNNEPÉLYES KERETEK KÖZÖTT adtuk át április 17-én a 2012–2016 között zajló HELICON parlagisásvédelmi LIFE+ program egyik legfontosabb elemét, a Jászberénytől mintegy 7 km-re, a Jászárokszállásra vezető út mellett felépült Saskőzpontot.

A Saskőzpont nem véletlenül ezen a helyszínen épült fel. A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság (HNPI) tartozó Jászvári Madárvédelmi Területen található jelenleg az ország egyik legsűrűbb költő parlagisávmánya. A térség fontos telelőhelye is a ragadozó madaraknak, köztük a parlagi sasoknak, ezért itt kezdte el működését a sasetetőhely is, amelynek életét telente webkamerán keresztül bárki figyelemmel kísérheti az interneten.

A Saskőzpont épületegyüttesének kialakítását az Európai Unió LIFE programja és a Magyar Állam támogatásával a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság végezte el 2012 és 2014 között. A Saskőzpont berendezését és a hozzá kapcsolódó

tanösvényeket az MME alakította ki – szintén az EU LIFE programjának támogatásával – 2015 elején. Az MME és a HNPI által közösen működtetett intézmény reményeink szerint egyaránt fontos helyszíne lesz a kutató-, a természetvédelmi

és a szemléletformáló munkának. Itt találhatóak azok a speciális röpdék, ahol a mérgezett, meglőtt, vagy egyéb okból megsérült sasok a gyógykezelést követően lábadozhatnak, majd – ha az állapotuk megengedi – innen engedjük majd

őket szabadon. Az épületegyüttesben iroda, oktatóterem, kiszolgáló helyiségek és szálláshelyek is vannak a kutatók, az önkéntesek és a látogatói csoportok részére (emelt szolgáltatási lakás biztosítja a folyamatos gondnoki jelenlétet).

A látogatók, különösen a szervezett óvodai és iskolai csoportok számára izgalmas programot kínál az oktatóterem, amelynek falait Lukács Albert hatalmas festményei díszítik. Ezek a hazai sasfajok törzsfaja és a parlagi sasok táplálékállatai láthatóak. A terem legkülönlegesebb része az a miniatűr interaktív festmény-tanösvény, ami a sasokra leselkedő civilizációs veszélyeket, és az ezekre adható válaszokat mutatja be. A játék újdonságát az adja, hogy az egyes állomások grafikai az emberi szem számára normál megvilágításnál láthatatlanok. Ezen a képen a fényképezőgép vakuja halványan kirajzolja a speciális festékekkel készült festményt. Ezért a fali tanösvény végigjárásához kézi UV-lámpákra van szükség, amelyek fénye láthatóvá teszi a rejtett tartalmakat.

A Saskőzpont nyitva tartása és programkínálata

Telefon: 06-20/358-84-53
E-mail: saskozpont@mme.hu
Nyitvatartás: Péntek 9:00–17:00
Más napokon és 15 fő felett előzetes bejelentkezés szükséges!

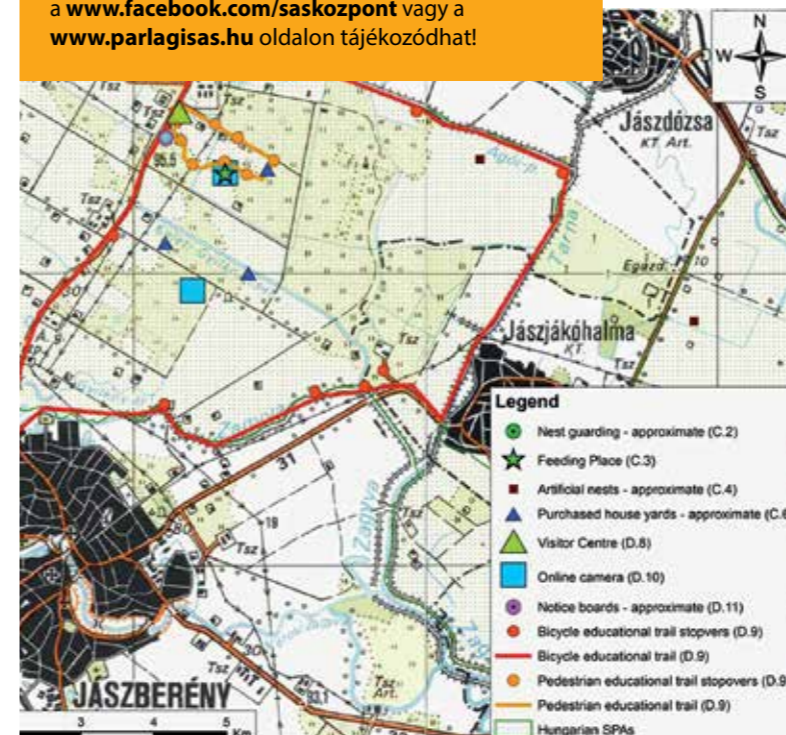
Állandó programok:
– Parlagi sas interaktív kiállítás megtekintése
– Bemutató és sérült madarak megtekintése (rétisas, parlagi sas, kerecsensólyom, kék vércse), tanösvények (gyalogos és kerékpáros)
– Madárvédelmi berendezések bemutatása
– Játsszótér
– Parlagi sas védelmét bemutató kisfilmek vetítése
Az aktuális nyílt napokról, egyéb rendezvényekről a www.facebook.com/saskozpont vagy a www.parlagisas.hu oldalon tájékozódhat!

A gyalogos tanösvény

A Saskőzpontba látogatók egy 3,5 km-es gyalogos tanösvényt is végigjárhatnak Európa és Magyarország „legparlagisasabb” élőhelyén. A gyalogtúra során egész évben jó eséllyel láthatunk repülő, fákon üldögélő sasokat, illetve a 10 állomástábla segítségével közelebbről is megismerkedhetünk a parlagi sasok életével:

1. állomás: Jászág – a parlagi sasok birodalma
2. állomás: Bemutakozom: én vagyok a parlagi sas!
3. állomás: Elterjedés és állománynagyság
4. állomás: Parlagi sasok a nagyvilágban
5. állomás: A parlagi sasok egy éve /
1. Párvalasztás, fészeképítés
6. állomás: A parlagi sasok egy éve /
2. Tojásrakás, kotlás
7. állomás: A parlagi sasok egy éve /
3. Fiókanevelés
8. állomás: A parlagi sasok egy éve /
4. Kirepülés
9. állomás: A parlagi sasok cseperedése
10. állomás: Egy „üres” sasfészek albelőli

A kerékpáros tanösvény

A projektpartner Jászberényi Állat- és Növénykert Parlagi Sas Oktatóházát és a Saskőzpontot egy – az állatkertben bérelhető kerékpárokkal is bejárható – mintegy 31 km hosszú, magyar és angol nyelvű tanösvény-körút köti össze. A tanösvény a Jászág jellegzetes élőhelytípusain halad keresztül, ahol 10 állomáson mutatjuk be térség állat- és növényvilágát, a területek természetkímélő kezelését és a madarak elektromos áramütés elleni védelmét:

1. állomás: (Jászberényi Állat- és Növénykert) – Jászág kerékpáros tanösvény
2. állomás: A parlagi sas LIFE+ projekt
3. állomás: Natura 2000 és Jászág Különleges Madárvédelmi Terület
4. állomás: Kék vércse
5. állomás: Legeltetés
6. állomás: Szalakóta
7. állomás: Kerecsensólyom
8. állomás: A gyepek növényvilága
9. állomás: Madarak és az elektromos hálózat
10. állomás: Saskőzpont

Figyelje a MAP térképeit és bővítse megfigyelési adataival!

Monitoring

© Lóki Csaba

A MAP BETŰSZÓ az MME 2014-ben elindított programját jelöli (Madáratlasz Program). Ez a rövidítés remekül utal a térkép szó angol megfelelőjére, ráadásul a MAP célja a hazai madárfajok fészkelő állományainak térképezése. Ebben a rövid cikkben természetesen nem célunk a program ismertetése, arról részletes információk olvashatók az interneten (map.mme.hu). Most az on-line elérhető adatbázisunk egyik nem régóta elérhető, új és látványos funkcióján keresztül próbálom bemutatni, hogyan is kapcsolódhatnak be a MAP felméréseibe mindazok, akik eddig még csak terveztek ezt, vagy esetleg még a gondolatig sem jutottak el.

A MAP adatbázisába március óta lehet feltölteni a terepi felmérések során rögzített adatokat, s azóta hétről-hétre újabb hasznos

és látványos funkciókkal bővítjük a tudását. Május közepén – amikor ez a rövid cikk készült – elérhetővé tettük a fajok összesítő térképeit, amelyen bárki megtekintheti, hogy az egyes madárfajok előfordulásairól és fészkelésük valószínűségéről honnan vannak már feltöltött megfigyelési adataink. Ez egy nagyon informatív eszköz, hiszen a látogatók bármelyik hazai madárfajra és bármilyen időszakra vonatkozóan előállíthatnak térképeket, interaktív módon. A térképen jól láthatóan, színekkel elkülönítve jelennek meg az összesített eredmények, de az egyes 10*10 km-es UTM négyzetekre kattintva további háttér adatok is megtekinthetők, s az információk helyes értelmezéséhez útmutató is elérhető.

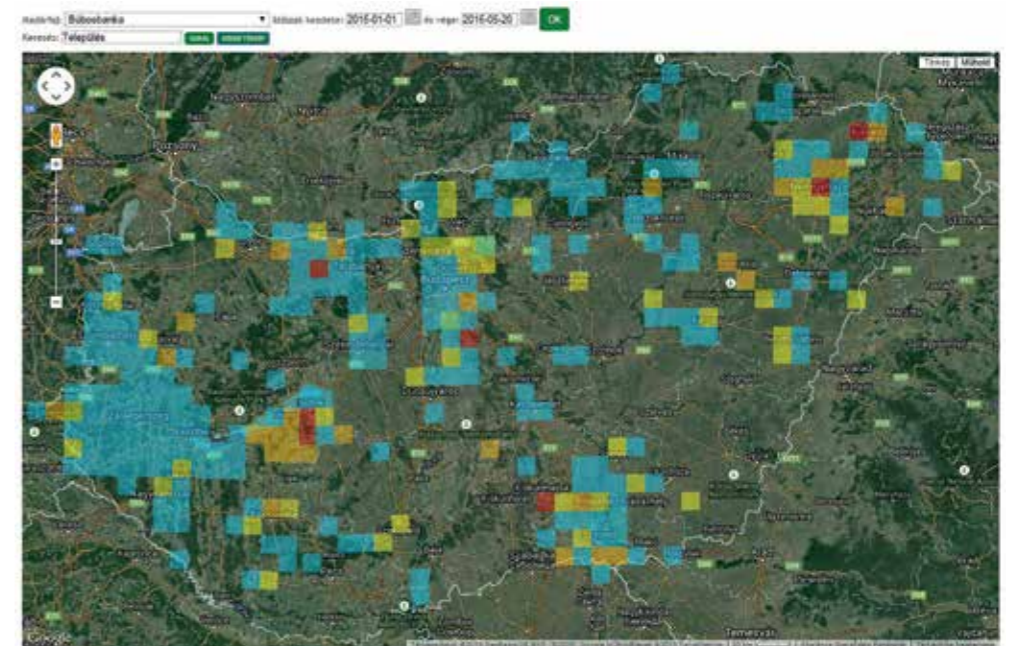
Egy interaktív térképi alkalmazást nem könnyű egy papíron megjelenő cikkben bemutatni, de mellélünk egy példát, reméljük,

A vízityúk pelyhes fiókáinak jelenléte alapján biztosra vehetjük, hogy a bejárt területen fészkelnek vízityúkok
Lent: Áprilistól ilyen és hasonló ajánlékokkal leptük meg azokat a felmérőket, akik a MAP kihívásokban leirtaknak megfelelő számban végeztek megfigyeléseket és töltötték fel adataikat. A hátizsákok, vászontászkák, baseball sapkák, pólók, bögrék és bambusz golyóstollak mindegyikét a MAP és az MME logója díszíti.

hogy kedvet ébressz az adatbázis meglátogatásához.

A mellékelt térkép mutatja (a 2015. május 20-ig feltöltött adatok alapján), hogy a beállított időszakban (jelen esetben 2015. január 01. és május 20. között) hol látták az év madarát, s a vizsgált helyeken milyen valószínűséggel fészkel a megfigyelési adatok alapján. Tehát nem azt mutatja, hogy a búbosbanka hol fészkel ma hazánkban, hanem azt, hogy a megfigyelésekbe vont területeken hol fordult elő. (A kék színnel jelölt négyzetekben már történtek felmérések, de eddig az idén még nem észlelték a fajt.) S ezeket az információkat a hazánkban előforduló összes

A négyzetek (UTM 10*10 km) színezése a térképen (legerősebb FV kódok)

Bejárt terület, ahol nem figyeltek meg a faj	X - megfigyelt egyedek, amelyek valószínűleg nem születtek a területen	A - Lehetséges fészkelés	B - Valószínű fészkelés	C - Biztos fészkelés
--	--	--------------------------	-------------------------	----------------------

© Bécsy László

C7 – A fészkekben fiókákat látni vagy hallani – A MAP felmérések során az adott területek (2.5*2.5 km-es UTM négyzetek) bejárásai során rögzítjük, hogy mi volt a legerősebb, a fészkelés valószínűségére utaló megfigyelésünk. Ezeket FV kódokkal jelöljük, amelyek közül a C7 a legerősebb. Ennél nem lehet biztosabb jele annak, hogy egy madárfaj költött-e a területen.

száma!). Ez szükséges ahhoz, hogy valaki megfigyelőként bekapcsolódhasson a munkába. Ha nem rendelkezik ilyennel, akkor írjon a map@mme.hu címre, s kérje a Központ munkatársait, hogy regisztrálják felmérőként! Írja meg nevét, lakhelyét (pontos címét), esetleg a telefonszámát is!

A következő lépés lehet, hogy meglátogassa a MAP adatbázist (map.mme.hu), s természetesen megismerkedik a program módszertanával, a munka menetével, lépésről-lépésre. Nem kell megijedni, sokkal egyszerűbb csinálni, mint az első olvasásra tűnik! Érdemes a Hírek menüpont alatt elérhető cikkeket is olvasgatni, mert azok számtalan hasznos és praktikus információval szolgálhatnak.

Ha korábban valamelyik on-line adatbázisunkban már regisztrált, akkor jelezze a Központ munkatársainak, hogy részt vesz a MAP felmérésekben, s mivel felmérő azonosítója már van, belépés után akár fel is töltheti adatait. Ha még nem regisztrált, akkor előbb azon kell túlesnie.

Nagy Károly

madárfajra vonatkozóan meg lehet tekinteni.

A célunk az, hogy 2017-ig a lehető legtöbb területről rendelkezünk megfigyelési adatokkal, ezért fontos lenne, hogy a felmérésekbe eddig még be nem vont négyzetekben is történjenek MAP bejárások. Amikor ez a cikk megjelenik, akkor már javában a költési időszak végéhez közelítünk, de számos madárfaj fog másodköltésbe kezdeni, s néhány később hazaérkező is még javában a fiókák felnevelésével lesz elfoglalva.

Tehát MAP-ra fel! Ha valaki kedvet érez hozzá, felismeri a kör-

nyezetében élő madárfajokat, s részt venne ebben a nagyszabású munkában, vagy akár csak évente néhány adattal szeretne hozzájárulni a MAP eredményeihez, annak ajánlott elolvasni a következő bekezdést!

Hogyan lehet bekapcsolódni a MAP felméréseibe és feltölteni a megfigyelési adatokat?

Ha korábban már részt vett a Monitoring Központ által szervezett felmérések egyikében (MMM, RTM, VVM), akkor rendelkezik felmérő azonosítóval (ez egy szám, de nem az MME tagsági igazolvány

A TERMÉKEINKET MEGTALÁLJA
KIZÁRÓLAGOS, SZAKKÉPZETT
VISZONTELADÓINKNÁL,
VALAMINT AZ INTERNETEN A
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM OLDALON

A TELESZKÓP ÉS A FÉNYKÉPEZŐGÉP TALÁLKOZÁSA **A TERMÉSZET *CSODÁINAK*** **MEGÖRÖKÍTÉSE**

Egy szürke gém tűnik fel a sekély folyóparton táplálék után kutatva. Észrevehetően karcsúbb, mint más gémfélék, feltűnő tollazata halványzürke árnyalatú. Most végre beérett a hosszú várakozása gyümölcse. A SWAROVSKI OPTIK TLS APO digiszkóp adaptere megvalósítja az álmát: lehetővé teszi, hogy a felejthetetlen pillanatokot másokkal is megossza. Az adapter segítségével a tükröreflexes fényképezőgépe vagy más rendszerkamerája egyszerűen és gyorsan csatlakoztatható STX teleszkóphoz. A megfigyelés és a fényképezés közötti funkcióváltás is villámgyorsan kivitelezhető. Élvezze még jobban a pillanatot – a SWAROVSKI OPTIKKAL.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK